

Ebû Bekir İbnü'l-Arabî'nin İnsan Öldürme Cezasına Yönelik Görüşleri

Kazım YUSUFOĞLU

Dr. Öğr. Üyesi, İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslam Hukuku Anabilim Dalı
Asst. Prof. Dr., Inonu University Faculty of Theology, Department of Islamic Law
Malatya / TÜRKİYE

kazim.yusufoğlu.inonu.edu.tr | orcid.org/0000-0002-4434-5508

Özet

İslâm hukuku, insan hayatını son derece kutsal ve değerli olarak kabul eder. Bu kutsallık, hayatın korunması ve adaletin sağlanması amacıyla getirilen hukuk kuralları ve yaptırımlarla güvence altına alınmıştır. Hem kasıtlı hem de kazara işlenen cinayetler için öngörülen cezalar, toplumsal barışın ve düzenin korunmasına yönelik önemli mekanizmalardır. İbnü'l-Arabî, İslâm hukukunun karmaşık alanlarından biri olan insan öldürme cezalarına dair çeşitli mezheplerin yaklaşımlarını incelemiş ve bu yaklaşımları kendi metafizik ve hukuki perspektifinden yorumlamıştır. Bu yorumlar, onun İslâm hukukunun prensiplerini kavrama biçimini ve farklı mezhepler arasındaki farklılıkları anlama noktasındaki katkılarını yansıtmaktadır. İbnü'l-Arabî'nin bu konudaki görüşleri, özellikle *Ahkâmü'l-Kur'ân* adlı eserinde Kur'an âyetlerinin yorumlanması ve bu âyetlerden hüküm çıkarma süreçleri üzerine inşa edilmiştir. Kasten insan öldürmek, bir kişinin bilinçli olarak diğerinin hayatına son vermesidir. Kısas cezası, İslâm hukukunda bu tür bir cinayet karşısında adaletin sağlanması amacıyla öngörülür. Kısasın uygulanabilmesi için belirli şartların sağlanması gerekmektedir. Bu şartlar arasında failin niyeti ve cinayetin kasten işlenip işlenmediğinin kesin bir şekilde belirlenmesi yer almaktadır. İbnü'l-Arabî, Bakara sûresinin 179. âyetinin kısasın temelini oluşturduğunu ve bu hükmün hem bireysel hem de toplumsal düzeyde adaleti sağlamak için konduğunu savunur.

Geliş/Received: 24.08.2024 | **Kabul/Accepted:** 17.11.2024 | **Yayın/Published:** 30.12.2024

Atf/Citation: Yusufoğlu, Kazım. "Ebû Bekir İbnü'l-Arabî'nin İnsan Öldürme Cezasına Yönelik Görüşleri". *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* 44 (Aralık 2024), 205-234. / Yusufoğlu, Kazım. "Abû Bakr Ibn al-Arabî's Views on the Punishment for Killing a Human Being". *Journal of Islamic Law Studies* 44 (December 2024), 205-234.

<https://doi.org/10.59777/ihad.1538019>

İntihal/Plagiarism: Bu makale en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi./This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software.

Kıyas, yalnızca bireysel adaleti değil, aynı zamanda toplumun genel güvenliğini sağlamak için de kritik bir öneme sahiptir. Bu nedenle, bir grup tarafından işlenen cinayetlerde kıyas uygulanmasının hem hukukun amacına uygun hem de toplumsal düzenin korunması açısından gerekli olduğu sonucuna varılmaktadır. İbnü'l-Arabî, kıyasın uygulanma şartlarına dair ayrıntılı bir değerlendirme yapar. Özellikle, Müslüman olmayan bir kişinin Müslüman bir kişiyi öldürmesi, köle ile hür kişi arasındaki kıyas ilişkisi ve ebeveynin çocuğunu öldürmesi gibi durumlar üzerinde durur. İbnü'l-Arabî, bu tür spesifik durumlarda adaletin sağlanması için toplumsal ve bireysel hakların dengelenmesi gerektiğini savunur. Bu bağlamda, kıyas cezasının uygulanmasında toplumun genel adalet anlayışının da göz önünde bulundurulması gerektiğini ifade eder.

Kazara öldürme durumlarında, İbnü'l-Arabî kefâret ve diyet kavramlarına özel bir önem atfeder. Kefâret, suç işleyen kişiyi manevi olarak arındırmayı amaçlayan bir ibadet olarak görülür ve aynı zamanda caydırıcı bir etkisi olduğu kabul edilir. Kazara işlenen cinayetlerde, diyetin toplumsal yapıya ve mağdurun kimliğine göre belirlendiğini ifade eder. İbnü'l-Arabî, diyetin kişinin dinî değeri ve toplumsal statüsüne göre değişiklik gösterdiğini vurgular. Örneğin, Müslüman bir kişinin kan parasının, kâfir bir kişinin kan parasından daha yüksek olması gerektiğini belirtir. Bu, İslâm'ın Müslümanlar ve kâfirler arasında bir üstünlük ilişkisi kurduğu düşüncesine dayanır. İbnü'l-Arabî, her konuda olduğu gibi farklı mezheplerin kısmî kasıtlı öldürme konusundaki yaklaşımlarını da karşılaştırarak, özellikle İmam Ebû Hanîfe ve İmam Şâfiî'nin görüşlerini ele alır. Ebû Hanîfe'nin, sopa veya taş gibi basit araçlarla yapılan öldürmeleri bile kısmî kasten cinayet olarak değerlendirmesini eleştirir. Bu yaklaşımı, İslâm hukukunda aşırı bir uygulama olarak görür ve adaletin sağlanması yerine karmaşıklığa yol açabileceğini savunur. İbnü'l-Arabî, bazı âlimlerin İmam Mâlik'in de kısmî kasten cinayet kategorisini benimsediğini belirtir. İbnü'l-Arabî'nin insan öldürme cezalarına yönelik görüşleri, İslâm hukukunun derinlemesine anlaşılmasına katkıda bulunan hem teorik hem de pratik açıdan önemli bir yaklaşımdır. İbnü'l-Arabî, İslâm hukukunun temel prensiplerine uygun olarak, karmaşık hukuki durumları ele alırken âdil ve uygulanabilir çözümler sunar. Bu çerçevede, *Ahkâmu'l-Kur'ân* adlı eseri mezhepler arası farklılıkların anlaşılmasına yönelik önemli bir referans noktası oluşturmaktadır.

Anahtar Kelimeler: İslâm Hukuku, İslâm Ceza Hukuku, Kasıtlı Öldürme, Hatayla Öldürme, Kısmî kasıtlı öldürme, İbnü'l-Arabî

Abū Bakr Ibn al-Arabî's Views on the Punishment for Killing a Human Being

Summary

Islamic law recognises human life as extremely sacred and valuable. This sanctity is reflected in the legal rules and punishments it introduces to protect life and ensure

justice. The penalties prescribed for both intentional and accidental murders are important mechanisms for maintaining social peace and order. Ibn al-ʿArabî analysed in depth the approaches of various sects to one of the complex areas of Islamic jurisprudence, namely the punishment of manslaughter, and interpreted these approaches from his own metaphysical and legal perspective. These interpretations reflect his understanding of the principles of Islamic law and his contribution to understanding the differences between different sects. Ibn al-ʿArabî's views on this subject, especially in *Ahkām al-Qurʿān*, are built on the interpretation of Qurʿānic verses and the processes of deducing judgements from these verses. Intentional killing is when one person intentionally ends the life of another. The penalty of retaliation is prescribed in Islamic law in order to ensure justice in the face of such a murder. Certain conditions must be fulfilled in order for retaliation to be applied. These conditions include the intention of the perpetrator and the precise determination of whether the murder was committed intentionally or not. Ibn al-ʿArabî argues that verse 179 of Sūrat al-Baqara forms the basis of retaliation and that this provision was introduced to ensure justice at both the individual and social levels. Qıṣaṣ is critical to ensure not only individual justice, but also the overall security of society. Therefore, it is concluded that the application of retaliation in murders committed by a group is both in accordance with the purpose of the law and necessary for the preservation of social order. Ibn al-ʿArabî makes a detailed evaluation of the conditions for the application of retaliation. In particular, he focuses on situations such as the murder of a non-Muslim by a Muslim, the relationship between a slave and a free person, and the murder of a parent by his/her child. Ibn al-ʿArabî argues that in such specific cases, social and individual rights must be balanced to ensure justice. In this context, he states that the general sense of justice of the society should also be taken into consideration in the application of retaliation. In cases of accidental killing, Ibn al-ʿArabî attributes special importance to the concepts of atonement and blood money. Atonement is seen as an act of worship that aims to spiritually purify the offender and is also considered to have a deterrent effect. In the case of accidental murders, he states that the blood money is determined according to the social structure and the identity of the victim. Ibn al-ʿArabî emphasises that the blood money varies according to the religious value and social status of the person. For example, he states that the blood money of a Muslim should be higher than an infidel's one. This is based on the idea that Islam establishes a relationship of superiority between Muslims and infidels. In accordance with the basic principles of Islamic law, Ibn al-ʿArabî offers fair and workable solutions when dealing with complex legal situations. In this framework, his work *Ahkām al-Qurʿān* provides a comprehensive survey of the theoretical

foundations of Islamic law and constitutes an important reference point for understanding the differences between sects.

Keywords: Islamic Criminal Law, Intentional Killing, Wrongful Killing, Killing with partial intent, Ibn al-'Arabî

Giriş

İslâm hukuku insan hayatını kutsal kabul etmekte ve toplumda barış ve düzeni korumak amacıyla hem kasıtlı hem de kazara işlenen cinayetler için caydırıcı cezalar öngörmektedir. Bu konu fıkıh kitaplarında ayrıntılı olarak ele alınmakla birlikte, Kur'ân hükümlerini daha iyi anlamak ve yorumlamak amacıyla yazılan tefsir kitaplarında da incelemeye tabi tutulmuştur. Söz konusu tefsirlerden biri de Endülüslü fakih Ebû Bekir İbnü'l-Arabî tarafından kaleme alınan *Ahkâmu'l-Kur'ân*'dır. İbnü'l-Arabî (ö. 543/1148) bu eserinde, kasıtlı ve kazara öldürme suçlarının cezalarına ilişkin İslâm hukukunun çeşitli mezhepleri tarafından benimsenen farklı yaklaşımları analiz etmiştir.

Kasten öldürme fiilinde kısas cezasının uygulanması, Bakara sûresinin 178-179. âyetlerinde zikredilmişken, hatayla öldürme fiilinin cezası Nisâ sûresinin 92. âyetinde açıklanmıştır. Ancak, bu hükümlerin uygulanışı tarih boyunca farklı sosyal, kültürel ve hukuki bağlamlarda çeşitli tartışmalara neden olmuştur. Bu tartışmaların merkezinde, kısasın hangi durumlarda uygulanacağı, hangi şartlar altında istisna edilebileceği ve belirli durumlarda alternatif cezaların devreye girip girmeyeceği gibi sorular oluşturmaktadır. Örneğin, bir Müslüman'ın bir kâfiri öldürmesi durumunda kısas cezasının uygulanıp uygulanmayacağı, köleye karşı hür kişiye kısas uygulanıp uygulanmayacağı, cinayet farklılıklarının hükümlere etkisi ve bir babaya çocuğuna karşı kısasın uygulanıp uygulanmayacağı gibi konular, İslâm hukukçuları arasında önemli tartışmalara yol açan konuların başında gelmektedir. Ayrıca, savaşta düşman bir kabileye mensup bir Müslüman'ın yanlışlıkla öldürülmesi hâlinde diyet ödenip ödenmeyeceği, Müslümanlarla antlaşmalı bir kabileye mensup birinin yanlışlıkla öldürülmesi durumunda hangi cezanın uygulanacağı ve diyet miktarının nasıl belirleneceği gibi meseleler de bu bağlamda tartışma konusu olmuştur.

İbnü'l-Arabî, bu karmaşık ve hassas meseleleri ele alırken, Kur'ân-ı Kerim'deki ilgili âyetleri, Hz. Peygamber'in hadislerini ve erken dönem İslâm âlimlerinin görüşlerini titizlikle incelemiş, bu bağlamda İslâm hukukunun çeşitli mezheplerinde benimsenen yaklaşımları karşılaştırarak kendi görüşlerini ortaya koymuştur.

Bu çalışma, İbnü'l-Arabî'nin kasıtlı, kısmî kasıtlı ve kazara insan öldürme suçlarına ilişkin cezalar hakkındaki yaklaşımlarını ve bu konudaki fikhî tartışmaları ele almayı amaçlamaktadır. Ayrıca, İbnü'l-Arabî'nin bu konudaki bakış açısının İslâm

hukukunun genel çerçevesine katkısı ve yaklaşımının İslâm hukukundaki yeri incelenecektir. Çalışma, İbnü'l-Arabî'nin *Ahkâmu'l-Kur'ân* adlı eseri üzerinden, onun metodolojisini, Kur'ân âyetlerini anlama ve bu âyetlerden hüküm çıkarma sürecini değerlendirmeyi de hedeflemektedir. Ebû Bekir İbnü'l-Arabî'nin ceza hukuku konusundaki görüşlerini incelemek, klasik İslâm hukukunun temel prensiplerini farklı yorumların nasıl ortaya çıktığını ve bu yorumların arkasındaki düşünceleri anlamamıza yardımcı olacaktır.

1. Kasten İnsan Öldürme Cezası

Kasten insan öldürme, bir kişinin bilerek ve isteyerek, bir diğer ifadeyle tamamen öldürme niyetiyle başka bir kişinin hayatına son vermesidir. Böyle bir eylemde failin öldürme niyeti açıkça görülmekte ve kullanılan araçlar genellikle tehlikeli ve ölümcül nitelikte olup eylem ölümle sonuçlanabilmektedir.¹ Kasten öldürme, İslâm hukuku ve diğer birçok hukuk sistemi kapsamında en ciddi suçlardan biri olarak kabul edilmekte ve cezalandırılması gereken ciddi bir eylem olarak değerlendirilmektedir.

Adaletsizliğin önüne geçmek için failin cinayeti kasten işleyip işlemediğinin belirlenmesi gerekmektedir. İbnü'l-Arabî, bu konuda herhangi bir bilgi vermemektedir. Ancak konunun daha iyi anlaşılabilmesi için kasten insan öldürme suçunun unsurlarını tespit etmek gerekmektedir. Bu noktada fakihler üç unsuru göz önünde bulundurmüşlardır:

1. Mağdurun canlı bir insan olması: Bu unsur, cinayet suçunun bir insan üzerinde işlenmesini gerektirir. İslâm hukuku açısından, cinayet suçunun geçerli olabilmesi için mağdurun canlı bir insan olması gerekmektedir.²

2. Cinayetin failin eylemi sonucu gerçekleşmesi: Bu madde, cinayet suçunun failin doğrudan eylemi sonucu meydana gelmiş olması gerektiğini ifade etmektedir. Başka bir ifadeyle failin eylemi ile mağdurun ölümü arasında bir neden-sonuç ilişkisi bulunmalıdır.³

Öldürme fiilinin gerçekleştirilmesinde kullanılan araç ve yöntemler önem arz etmektedir. Araçların ve yöntemlerin özellikleri, eylemin niteliğini ve sonucunu belirlemektedir. Farklı araçların ve yöntemlerin insan vücudu üzerindeki etkileri farklı olduğundan, İslâm hukukçuları bu farklılıkları göz önünde bulundurarak çeşitli hükümler ve şartlar koymuşlardır.⁴ Bu yaklaşımla, aynı eylemin farklı araçlarla veya yöntemlerle

¹ Abdulkadir Üdeh, *et-Teşriu'l-cinâi'l-İslâmî* (Beyrût: Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, ts.), 2/7.

² Üdeh, *et-Teşriu'l-cinâi*, 2/12-13.

³ Üdeh, *et-Teşriu'l-cinâi*, 2/25.

⁴ Üdeh, *et-Teşriu'l-cinâi*, 2/26.

gerçekleştirilmesi durumunda, hukuki sonuçların da farklı olabileceği vurgulanmaktadır.

İmam Şâfiî (ö. 204/820) ve Ahmed b. Hanbel (ö. 241/855) cinayet fiilinin kasıtlı olup olmadığını değerlendirirken kullanılan aracın öldürücülüğüne önem vermişlerdir. Genellikle öldürücü araçlar kullanıldığında eylem kasıtlı cinayet olarak değerlendirilirken, nadiren öldürücü araçlar kullanıldığında eylem kasıtlı olarak değerlendirilmez. Ancak, özel koşullara bağlı olarak öldürücü olmayan araçlar kullanıldığında bile eylem ölümle sonuçlanabilir ve bu durumlarda aracın etkisi dikkate alınmalıdır.⁵ Bu görüş, İslâm hukuku çerçevesinde eylemin niteliğinin ve sonuçlarının değerlendirilebilmesi için aracın mahiyetinin ve koşullarının ne kadar önemli olduğunu ortaya koymaktadır. Bu yaklaşım hem failin niyetini hem de eylemin sonucunu dikkate alan bir değerlendirmeye sunmaktadır.

İmam Ebû Hanîfe (ö. 150/767), cinayet aracının niteliği konusunda İmam Şâfiî ve Ahmed b. Hanbel'den daha katı bir yaklaşım benimsemiştir. Şâfiî ve Ahmed b. Hanbel gibi, cinayet aracının genellikle öldürücü olmasını şart koşmakla birlikte, Ebû Hanîfe bu şartın yanı sıra, aracın özellikle öldürme amacıyla kullanılan bir alet olması gerektiğini de eklemiştir. Başka bir ifadeyle bir aracın genellikle öldürücü olması, Ebû Hanîfe'ye göre yeterli değildir; aynı zamanda bu aracın cinayet amacıyla kullanılacak bir alet olarak kabul edilmesi gerekmektedir.⁶ Bu yaklaşım, İslâm hukuku çerçevesinde eylemin kasıtlı olup olmadığını belirlemede daha katı bir ölçüt sunmaktadır. Söz konusu yaklaşım cinayet davalarında daha yüksek bir kesinlik ve titizliğin gerektiğine işaret etmektedir.

İmam Mâlik'in görüşüne göre, bir kişinin kasıtlı olarak gerçekleştirdiği her türlü eylem, mağdurun ölümüne yol açarsa, bu eylem kasten cinayet olarak kabul edilir. İmam Mâlik, kullanılan aracın türüne ya da eylemin nasıl gerçekleştirildiğine bakmaksızın, failin kasıtlı olarak bir eylemde bulunması ve bu eylemin mağdurun ölümüne neden olması durumunda, kasten cinayetin gerçekleştiğini savunmaktadır. Ancak, eylemin şakalaşma ya da oyun sırasında gerçekleşmesi durumunda, kasıtlı bir öldürme

⁵ Ebû İshâk İbrahim eş-Şîrâzî, *el-Mühezzeb fî Fıkhi'l-İmami's-Şâfiî*, thk. Muhammed ez-Zuhaylî (Beyrût: Dâru'l-Kalem, 2001), 5/21-27; Muvaffakuddîn Ebû Muhammed Abdullah b. Ahmed b. Muhammed İbn Kudâme el-Makdisî, *el-Muğnî* (Mısır: Mektebetü'l-Kâhire, 1968), 8/260-267.

⁶ Alaüddin Ebû Bekr b. Mes'ud el-Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi' fî tertibi's-şerâi'*, thk. Ali Muhammed Ömer - Adil Ahmed Abdulmevcûd (Beyrut: Darü'l-Kütübî'l-İlmiye, 1986), 7/233.

olarak değil, kazayla öldürme olarak değerlendirilir.⁷ Bu yaklaşım, failin niyetini ve kullanılan aracın özelliklerini göz ardı edebilme ihtimalini taşımaktadır.

İmam Şâfiî ve Ahmed b. Hanbel'in yaklaşımı, aracın öldürücülüğünü dikkate aldığı için olayın hem niyet hem de sonuç açısından daha dengeli değerlendirilmesini sağlamaktadır. Bu nedenle, makul ve adil bir yargılama süreci açısından en uygun görüşün bu olduğu değerlendirilebilir.

3. Failin ölüm meydana getirmeyi amaçlaması: Bu unsur, failin cinayet eylemini gerçekleştirirken ölüm meydana getirmeyi hedeflemesi gerektiğini belirtir. İmam Ebû Hanîfe, İmam Şâfiî ve Ahmed b. Hanbel'e göre kasten öldürme ile diğer öldürme türlerini birbirinden ayırt edebilmek için failin öldürme niyetinin olup olmadığını anlamak gerekir.⁸ Failin kastı, fiilin işlenmesi sırasındaki düşünceleri, beyanları ve eylemleri ile saptanabilir.⁹

İmam Mâlik, bir eylemin kasten cinayet olarak değerlendirilmesi için failin mağduru öldürme niyetinde olmasını şart koşmaz. Ona göre, failin mağduru öldürmeyi amaçlamış olması ile sadece zarar verme niyetinde olması arasında bir fark bulunmamaktadır. Yeter ki eylem sadece oyun veya ceza verme amacıyla yapılmamış olsun.¹⁰

İmam Mâlik'in yaklaşımı failin niyetini belirlemenin zor olabileceği durumlarda, eylemin kendisine odaklanarak adaleti sağlamaya çalışması açısından önem arz etmektedir. Bununla birlikte adaletin sağlanması ve suçun doğru bir şekilde tanımlanması açısından, failin niyetini ve kullanılan aracın öldürücülüğünü dikkate alan yaklaşım daha temkinli hareket etmeyi sağlamaktadır. Bu, suçun kasıtlı olup olmadığını daha net bir şekilde ortaya koyma ve cezaların daha adil bir şekilde uygulanmasını sağlama noktasında önemlidir.

Kasten insan öldürme cezası Bakara sûresinin 178 ve 179. âyetlerinde düzenlenmiştir. Bu âyetlerde Cenab-ı Hak; "*Ey iman edenler! Öldürülenler hakkında size kısas farz*

⁷ Ebû Abdillâh Mâlik b. Enes b. Mâlik İmâm Mâlik, *el-Mudevvene* (Beyrût: Dâru'l-Kitâbi'l-İlmiyye, 1994), 4/560. İmam Malik'in bu görüşü yarı kasıtlı cinayet *şibh-i amâ* konusundaki görüşünün bir sonucudur. İslam hukukunda kasıtlı cinayet ve kazara cinayet dışında bir üçüncü kategori olan yarı kasıtlı cinayet kavramını kabul etmez. Diğer mezhepler ise bu tür cinayetler için farklı bir kategori tanımlamışlardır. Bk: Üdeh, *et-Teşriü'l-cinâi*, 30-31.

⁸ İbn Kudâme, *el-Muğni*, 8/260-261; Kâsânî, *Bedâ'u's-Sanâi*, 7/234; Şihâbuddîn Ebu'l-Abbâs Ahmed b. Hamza er-Remlî, *Nihâyetü'l-muhtâc ilâ Şerhi'l-Minhâc* (Beyrût: Dâru'l-Fikr, 1984), 7/249; Üdeh, *et-Teşriü'l-cinâi*, 2/78.

⁹ Üdeh, *et-Teşriü'l-cinâi*, 2/32.

¹⁰ Şemseddîn Ebû Abdullah Muhammed b. Muhammed el-Hattâb, *Mevâhibu'l-celil fi Şerhi Muhtasari'l-Hâil* (Beyrût: Dâru'l-Fikr, 1992), 6/232; Üdeh, *et-Teşriü'l-cinâi*, 2/79.

kılındı: Hür kişiye karşılık hür, köleye karşılık köle, kadına karşılık kadın. Eğer ölenin kardeşi (velisi) veya akrabası katili başılsarsa, o zaman örfе uygun davranın ve ona güzel bir şekilde diyet ödeyin. Bu, rabbinizin size bahşettiği bir kolaylık ve rahmettir. Artık bundan sonra kim adalet ve hakkaniyet sınırlarını aşarsa, onun için acı bir azap vardır. Ey akıl sahipleri! Sizin için kısasta hayat vardır. Böylece (birbirinizin kanını dökmekten) korunursunuz.” buyurarak kasten insan öldürme cezasını vazetmiştir.

Kur'ân'ın hükümlerle ilgili âyetlerini tefsir eden müfessirler, kısasa dair bazı kolları bu âyet bağlamında ele almışlardır. Onlardan biri olan Ebû Bekir İbnü'l-Arabî bu âyet bağlamında kâfire karşı Müslümanın, köleye karşı hürün, kadına karşı erkeğin, çocuğa karşı babanın kısas edilip edilemeyeceği, bir kişiye karşı birden fazla kişiye bu cezanın uygulanıp uygulanamayacağı gibi hususları değerlendirmeye tabi tutmuştur.¹¹

1.1. Müslümanın Kâfiri Öldürmesi Durumunda Kısas

İslâm hukukunda, Müslümanlar arasında kısas hükmünün uygulanmasında herhangi bir ihtilaf bulunmamaktadır. Ancak kâfire karşı Müslümana kısas tatbik edilip edilemeyeceği hususunda farklı görüşler söz konusudur.

İbnü'l-Arabî, kâfire karşı Müslümana kısas uygulanıp uygulanmayacağı konusunu “*Öldürülenler hakkında size kısas farz kılındı.*” ifadesi bağlamında tartışmıştır. Bu ifadenin genel ve bağımsız bir kural mı yoksa belirli bir bağlamda anlam kazanan bir ifade mi olduğu konusundaki görüş ayrılığına dikkat çeken İbnü'l-Arabî, bu görüş ayrılığını Hicri 487 yılında Kudüs'te yaşanan bir tartışmaya atıfla değerlendirmeye tabi tutmuştur. Tartışma, Hanefî fakihlerinden Hüseyin b. Ahmed ez-Zevzenî (ö. 486/1093) ile Şâfiî fakih Nasr b. İbrahim el-Makdisî (ö. 490/1096) arasında gerçekleşmiştir. Buradaki âlimlerin de hazır bulunduğu bir mecliste Zevzenî, kâfire karşı Müslümana kısas uygulanacağını savunmuştur. Bu görüşünü, “*Öldürülenler hakkında size kısas farz kılındı.*” âyetini genel ve kapsamlı bir hüküm olarak kabul ederek temellendirmeye çalışmıştır. Zevzenî'ye göre, bu âyet tüm öldürülenleri kapsamakta ve bu nedenle kâfire karşı Müslümana kısas uygulanabilmektedir.¹²

¹¹ İbnü'l-Arabî, kısasın velinin tercihine bağlı olduğu halde farz olarak nitelendirilmesinin anlamı üzerinde durarak söze başlar. Ona göre bu, kısas uygulamak istediğinizde bunun sizin üzerinize vâcib olduğu anlamına gelir. Arap dilinde bu tür kullanımların olduğunu belirten İbnü'l-Arabî, abdest ve niyetin farziyetini örnek verir. Buna göre namaz kılmak istediğinizde abdest almanız, oruç tutmak istediğinizde ise niyet etmeniz üzerinize farzdır.

¹² Muhammed b. Abdillâh Ebû Bekir İbnü'l-Arabî, *Ahkâmü'l-Kur'ân*, thk. Abdurrazzâk el-Mehdî (Beyrût: Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, 2010), 1/87.

Makdisî ise Zevzenî'nin görüşüne karşı üç ana argüman sunmuştur:

1. Cezada eşitlik ilkesi: Makdisî'ye göre, âyet cezada eşitliği öngörmektedir. Ancak, küfür imandan aşağı olduğuna göre, kâfirler ile Müslümanlar arasında herhangi bir eşitliğin sağlanması mümkün değildir. Bu nedenle kâfirin Müslüman tarafından öldürülmesi durumunda kısas uygulanmasının adil olmayacağını öne sürmüştür.

2. Âyetin bütünlüğü: Makdisî, âyetin başı ve sonunun bir bütün olarak değerlendirilmesi gerektiğini savunur. Âyette kısasın kölelere karşı kölelere uygulanabileceği belirtilmiştir. Bu durum, kölelik statüsünün küfrün sonucu olduğu anlamına gelir. Bu nedenle, kölelik ve küfür, özgürlükten ve imandan aşağı olarak kabul edilmektedir.

3. Kardeşlik bağlantısı: Âyetin devamında, katili affeden kişinin "kardeş" olarak nitelendirilmesi, Müslümanlar arasında kardeşlik ilişkisi bulunduğunu ancak kâfirler arasında böyle bir ilişkinin olmadığını gösterir. Bu nedenle, kâfirlere karşı Müslümanlara kısas uygulanamaz.¹³

Makdisî'nin sunduğu argümanların Hanefî fakih Zevzenî tarafından kabul edilmesi elbette beklenemez. Zevzenî, kısas uygulanırken aranan eşitliğin din değil, hürriyet temelinde olması gerektiğini savunur. Ona göre hem Müslüman hem de kâfir hür olmalıdır.¹⁴ Burada Zevzenî, kısasta önemli olan unsurun sosyal statü yani hürriyet olduğunu belirtir ve bu eşitliğin kısas hükmünde temel alınması gerektiğini ifade eder.

Zevzenî, bir Müslüman'ın bir zimmînin malını çalması durumunda el kesme cezasının uygulanmasını, kısasta da benzer bir eşitlik uygulanması gerektiğine dair bir delil olarak sunar.¹⁵ Yani, mal konusunda nasıl Müslüman ile zimmî arasında bir ayırım yapılmıyorsa, can konusunda da ayırım yapılmaması gerektiğini savunur. Bu yaklaşım, İslâm hukukunda ceza uygulamalarında eşitliğin temel alınmasını öne çıkaran bir argümandır.

Zevzenî, Makdisî'nin âyetin son kısmını baş kısmı ile bağlantılı olarak değerlendirmesine karşı çıkar. Zevzenî'ye göre âyetin başı genel bir hüküm, sonu ise özel bir durumu ifade etmektedir. Dolayısıyla, âyetin başındaki genel hüküm, son kısmın özel hükmü tarafından kısıtlanamaz. Her iki kısmın kendi bağlamında değerlendirilmesi

¹³ İbnü'l-Arabî, *Ahkâmu'l-Kur'ân*, 1/87.

¹⁴ İbnü'l-Arabî, *Ahkâmu'l-Kur'ân*, 1/88. Hanefî hukukçu Ebu Bekir el-Cassâs (ö. 370/981) kısasta eşitliğin aranmayacağını savunur. O, bu görüşüne bir kişiye karşı on kişiye kısas uygulanmasını, hasta ve felçli kişiye karşı sağlıklı kişiye kısas tatbik edilmesini ve kadına karşı erkeğin kısas edilmesini örnek verir. Bk: Ebû Bekir b. Ahmed b. Ali er-Râzî el-Cessâs, *Ahkâmu'l-Kur'ân*, thk. Muhammed Sadık el-Kamhâvî (Beyrût: Dâru lhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 1985), 5/1/169.

¹⁵ İbnü'l-Arabî, *Ahkâmu'l-Kur'ân*, 1/88.

gerekir.¹⁶ Bu yaklaşım, âyetin bütünlüğünü korumak yerine, bölümlerinin bağımsız olarak ele alınmasını önermektedir.

Zevzenî'nin görüşüne göre, âyetin sonunda geçen “kardeş” kavramı, katilin affedilmesi durumunda geçerli olan bir ilişkiyi ifade eder ve bu kavram, kısasın genelliğini bozmamaktadır. Zevzenî, bu durumun farklı iki mesele olduğunu ve birinin genelliğinin diğerinin özelliğini ortadan kaldırmadığını belirterek Makdisî'nin yorumuna karşı çıkar.¹⁷

İbnü'l-Arabî, bu konuda mezhep İmamlarının görüşlerini de aktarmıştır. Buna göre Ebû Hanîfe, “*Öldürülenler hakkında size kısas farz kılındı.*” ifadesini genel ve bağımsız bir kural olarak kabul eder. Bu, kısasın tüm öldürülenler için geçerli olduğu ve kâfirlere karşı Müslümanlara kısas uygulanabileceği anlamına gelmektedir. Öte yandan, İmam Mâlik ve İmam Şâfiî bu ifadenin belirli bir bağlamda tamamlanmış bir cümle olduğunu ve kâfirlere karşı Müslümanlara kısas hükmünün uygulanamayacağını savunurlar.¹⁸

İbnü'l-Arabî, metinde geçen farklı görüşleri tarafsız bir şekilde aktarmaya çalışmaktadır. Ancak, kullandığı dil ve terimlerle aslında hangi görüşe daha yakın olduğunu ima eder. Ebû Hanîfe'nin görüşünü aktarırken “kîle” (söylendi) ifadesini kullanarak bu görüşün zayıf ya da azınlık bir görüş olduğunu ima ederken, diğer görüşler için “kâle” (dedi) ifadesini kullanması,¹⁹ bu görüşlerin daha kabul edilebilir olduğunu gösterir. Ayrıca İbnü'l-Arabî'nin Mâlikî mezhebine mensup olması, onun kâfire karşı Müslümana kısas uygulanmayacağı görüşüne yakın olduğunu düşündürür. Bu tartışma, İslâm hukukunun dinamik yapısını ve çeşitli yorumların nasıl ortaya çıktığını anlamamıza yardımcı olması bakımından önemlidir.

1.2. Kölenin Hür Kişi Tarafından Öldürülmesi Durumunda Kısas

Kölenin öldürülmesi durumunda hür kişiye kısas uygulanıp uygulanmayacağı konusu, İslâm hukukunda tartışmalı bir meseledir. Bu tartışmanın merkezinde âyetlerin yorumu ve kısasın uygulanmasında denklik kavramı yer almaktadır.

Hanefîler, “*Öldürülenler hakkında size kısas farz kılındı*” âyetinin baş kısmının genel bir hüküm ifade ettiğini savunarak, köleye karşı hüre kısas uygulanacağını öne sürerler. Ancak bu görüş, âyetteki “*köleye karşı köle*” ifadesiyle çelişir gibi görünmektedir. Hanefî fakihlerinden Ebû Bekir el-Cessâs (ö. 370/981), bu görüşü savunurken âyetin nüzûl sebebine (indirilme sebebine) atıf yaparak bu çelişkiyi gidermeye ve genel hükmü

¹⁶ İbnü'l-Arabî, *Ahkâmu'l-Kur'an*, 1/88.

¹⁷ İbnü'l-Arabî, *Ahkâmu'l-Kur'an*, 1/88.

¹⁸ İbnü'l-Arabî, *Ahkâmu'l-Kur'an*, 1/87.

¹⁹ İbnü'l-Arabî, *Ahkâmu'l-Kur'an*, 1/87.

desteklemeye çalışır. Ona göre, âyet, iki kabile arasındaki bir kavga sırasında güçlü olan tarafın köleye karşı hüre kısas uygulanmasını talep etmesi üzerine indirilmiştir.²⁰ Bu durum, Cessâs'ın kısasın yalnızca katile uygulanması gerektiği görüşünü pekiştirmek için kullandığı bir argümandır.

Cessâs, âyetin nüzûl sebebini ele alarak, âyetin amacının güçlü kabilelerin taleplerini reddetmek ve kısasın yalnızca katile uygulanacağını belirtmek olduğunu savunur. Bu yorum, Hanefî mezhebinin köleye karşı hüre kısas uygulanabileceği yönündeki görüşünü desteklemeye yöneliktir.

Hanefîlerin aksine cumhur, köleye karşı hüre kısas uygulanamayacağını savunur. Bu görüş, âyetin metnine dayanmaktadır. Zira âyette “*köleye karşı köle*” ifadesi açıkça zikredilmiştir. Cumhur'a göre, âyetteki bu açık ifade, köleye karşı hür kişinin kısas edilemeyeceğini göstermektedir.²¹ Hanefîler, âyetin genel hükmünü vurgulayarak köleye karşı hüre kısas uygulanabileceğini savunurken, cumhur âyetteki açık ifadelere ve denklik ilkesine dayanarak bu görüşe karşı çıkmıştır.

İbnü'l-Arabî, bu konuda taraf olarak cumhurun görüşünü desteklemektedir. Ona göre, âyet, denklik ilkesine dayanarak hür kişi ile köle arasında bir eşitlik kurmamaktadır. İbnü'l-Arabî, İmam Âzam Ebû Hanîfe'nin, organ kesilmesi veya yaralanması gibi beden bütünlüğüne ilişkin cezalarda hür ile köleyi eşit kabul etmediğini, ancak öldürme konusunda bu iki grup arasında eşitlik kurmasının tutarsızlık olduğunu öne sürer.²² Bu tutarsızlığın İbnü'l-Arabî'yi cumhurun görüşünü desteklemeye sevk etmiş olması muhtemeldir.

Hanefîler, efendinin kölesine karşı kısas edilmesi durumunda, kölenin hüre karşı kısas edilmesi kuralını istisna ederler. Bu konuda, Hanefîler de cumhur ile aynı görüşü paylaşmaktadırlar.²³ İbnü'l-Arabî ve diğer fakihler, bu görüşlerini İsrâ sûresinin 33. âyetine dayandırır. Bu âyet, haksız yere öldürülenlerin velilerine kısas veya tazminat isteme yetkisi tanımaktadır. Kölenin katili efendisi ise, velisi de efendisinin kendisi olduğundan, efendinin kendi nefesine karşı kısas veya tazminat istemesi düşünülemez. Dolayısıyla, köleye karşı efendiye kısas uygulanamayacağı sonucuna varılmaktadır.²⁴

²⁰ Cessâs, *Ahkâmu'l-Kur'an*, 5/1/165.

²¹ Şîrâzî, *el-Mühezzebe*, 5/11; İbn Kudâme, *el-Muğni*, 8/278.

²² İbnü'l-Arabî, *Ahkâmu'l-Kur'an*, 1/88.

²³ Cessâs, *Ahkâmu'l-Kur'an*, 5/1/168-169.

²⁴ İbnü'l-Arabî, *Ahkâmu'l-Kur'an*, 1/89.

1.3. Kadının Erkek Tarafından Öldürülmesi Durumunda Kısas

İslâm hukukunda kısas cezası, suçun karşılığında adil bir şekilde eşit bir ceza verilmesini öngörmektedir. Bu ceza prensibi, öldürme fiilinde, failin aynı şekilde cezalandırılmasını içermektedir. Ancak, Bakara sûresinin 178. âyetinde geçen “*kadına karşı kadın*” ifadesi, bazı âlimler arasında kadının öldürülmesi durumunda kısasın erkeğe uygulanıp uygulanmayacağı konusunda tartışmalara yol açmıştır.

İbnü'l-Arabî gibi bazı İslâm hukukçuları, bu ifadeye rağmen kadına karşı erkeğe de kısas uygulanabileceğini savunmuşlardır. Onlara göre, Kur'ân'daki genel adalet prensibi, cinsiyet farkı gözetilmeksizin, öldürme suçunun karşılığında faile aynı şekilde ceza verilmesini gerektirmektedir. İbnü'l-Arabî, bu konuda ittifakın oluştuğunu belirtmektedir.²⁵

İbnü'l-Arabî bu bağlamda evlilik bağının kısas üzerindeki etkisini de ele almıştır. Bazı âlimler, evlilik ilişkisinin kısas cezasını etkileyip etkilemeyeceğini tartışmışlardır. Örneğin, bir erkek karısını öldürdüğünde, bu evlilik ilişkisinin, kocanın kısas cezasından muaf tutulmasına sebep olup olamayacağı sorusu ortaya çıkmıştır. Evlilik bağı ile nesep (soy bağı) arasındaki benzerlikten yola çıkarak bazı âlimler, tıpkı soy bağının belirli durumlarda kısasın uygulanmasını engelleyebileceği gibi, evlilik ilişkisinin de kısası engelleyebileceğini ileri sürmüşlerdir. Ancak İbnü'l-Arabî, bu görüşü reddetmiştir. Ona göre, evlilik, kadının erkeğe olduğu kadar erkeğin de kadına karşı sorumlulukları bulunan bir ilişkidir. Dolayısıyla, evlilik bağı kısas cezasını engelleyici bir unsur olarak kabul edilmemelidir. İbnü'l-Arabî, bu ilişkinin kısasın uygulanmasını ortadan kaldırmadığını ve kocanın, karısını öldürmesi durumunda kısas cezasıyla karşı karşıya kalması gerektiğini belirtmektedir.²⁶

Kadına karşı erkeğe kısasın uygulanıp uygulanmayacağı meselesi ile evlilik bağının kısası etkileyip etkilemeyeceği konuları, İslâm hukukunda adaletin nasıl sağlanacağı ve uygulanacağına dair temel sorulara işaret etmektedir. Bu iki mesele, kısas cezasının cinsiyet ve sosyal ilişkiler gibi faktörlerle nasıl şekillendiğini ve sınırlandırılıp sınırlandırılmayacağını ortaya koymaktadır. İbnü'l-Arabî'nin yaklaşımına göre, İslâm hukukunda adalet ilkesi, cinsiyet veya sosyal ilişkiler tarafından sınırlandırılmamalıdır. Kadın ve erkek arasında adaletin sağlanması, temel bir prensip olarak görülmeli ve sosyal bağlar bu prensibin uygulanmasına engel teşkil etmemelidir. Bu nedenle, ne kadının öldürülmesi durumunda failin erkek olması ne de fail ile maktul arasındaki evlilik bağı, kısas cezasının uygulanmasını engelleyici bir unsur olarak kabul edilmelidir. İbnü'l-

²⁵ İbnü'l-Arabî, *Ahkâmu'l-Kur'ân*, 1/89.

²⁶ İbnü'l-Arabî, *Ahkâmu'l-Kur'ân*, 1/89.

Arabî'nin bu meselelerdeki görüşleri, İslâm hukukunda adaletin evrenselliğini koruma amacına hizmet etmektedir. İslâm hukukçuları arasında bu tür tartışmalar, İslâm hukukunun temel prensiplerinin farklı durumlara nasıl uygulanacağı konusunda derinlemesine bir anlayış geliştirmeye yöneliktir. Bu da İslâm hukuku içindeki adalet arayışının sürekliliğini ve önemini göstermektedir.

1.4. Babanın Çocuğunu Öldürmesi Durumunda Kısas

Babanın çocuğunu öldürmesi durumunda kısas uygulanıp uygulanmayacağı meselesi, İslâm hukukunda oldukça karmaşık ve tartışmalı bir meseledir. Bu tartışma, İslâm hukukunun temel ilkelerinden biri olan kısas kavramının nasıl uygulanması gerektiğiyle ilgili bir hukuki sorgulamayı içermektedir.

Hanefîler ve Şâfiîler, babanın çocuğunu öldürmesi durumunda kısasın uygulanamayacağını savunurlar.²⁷ Bu görüş, babanın çocuğu üzerinde sahip olduğu özel statüye ve aile içindeki hiyerarşik yapıya dayanır. Babalar, İslâm toplumunda çocuklarının hayatlarının başlangıcındaki en önemli figürlerden biri olarak kabul edilir. Bu yaklaşım, baba ile çocuk arasındaki özel ilişkiyi ve babanın çocuğun varlık sebebi olarak kabul edilmesini temel alır.²⁸ Babaların çocukları üzerinde doğal bir otoriteye sahip oldukları düşüncesi, kısasın bu bağlamda uygulanmasını engelleyen bir argüman olarak kullanılır.

İmam Mâlik, bu konuda daha esnek ve duruma bağlı bir yaklaşım benimsemektedir. Ona göre, babanın çocuğunu öldürme niyeti belirleyici bir faktördür. Eğer bir baba, çocuğunu bilerek ve isteyerek, kasten öldürmüştü, İmam Mâlik bu durumda kısasın uygulanabileceğini savunmaktadır. Ancak bu niyet açık değilse veya öldürme kastı yoksa kısas uygulanmamalıdır.²⁹ Dikkat edilirse imam Mâlik yalnızca bu konuda niyeti şart koşturmaktadır. Zira öldürme eyleminde kastın olup olmadığının tespiti önemlidir. Bu konuda imam Mâlik'in dışındaki üç mezhep imamının niyeti şart koştugu, İmam Mâlik'in ise böyle bir şartı kabul etmediği yukarıda zikredilmiştir.

İmam Mâlik'in bu yaklaşımı, hukukun genel amacı olan adaletin sağlanması ve haksız yere ceza verilmemesi prensibi üzerine kuruludur. Bu prensip, İslâm hukukunda önemli bir yer tutar ve adaletin sağlanması adına sanığın lehine yorum yapılmasını öngörür. İmam Mâlik'in verdiği örnekler, babanın eyleminin kasıtlı olup olmadığının nasıl değerlendirilebileceğini gösterir. Örneğin, bir babanın çocuğunu öfke anında silahla

²⁷ Cessâs, *Ahkâmü'l-Kur'ân*, 5/1/178; Şîrâzî, *el-Mühezzebe*, 5/14; İbnü'l-Arabî, *Ahkâmü'l-Kur'ân*, 1/90-91; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 8/285.

²⁸ İbnü'l-Arabî, *Ahkâmü'l-Kur'ân*, 1/90.

²⁹ İbnü'l-Arabî, *Ahkâmü'l-Kur'ân*, 1/90.

vurarak öldürmesi durumunda kısas uygulanmayabileceği, ancak çocuğunu yere yatırarak boğazlaması durumunda kısasın uygulanabileceği ifade edilir. Bu durum, niyetin ve kasıtlı hareketin belirleyici olduğu bir yaklaşıma işaret eder.³⁰

İbnü'l-Arabî, adı geçen konuda İmam Mâlik'in görüşüne daha yakın durmaktadır. O, babanın çocuğunu öldürmesi durumunda kısasın uygulanmaması gerektiğini savunan fakihlerin argümanlarını eleştirmektedir. Örneğin İbnü'l-Arabî, babanın çocuğunun varlık sebebi olduğu için kısas uygulanamayacağı iddiasını geçersiz kabul etmektedir. O, bu argümana karşı olarak, bir babanın kızıyla zina etmesi durumunda recm cezasının uygulanmasını örnek verir. İbnü'l-Arabî bu örnekle, babanın kızının varlık sebebi olduğu hâlde, cezalandırılabileceğini vurgulamaktadır.³¹

İbnü'l-Arabî ayrıca, "Çocuğa karşı babaya kısas uygulanmaz." şeklindeki hadisin geçerliliğini de sorgulamakta ve bu hadisin bâtil olduğunu öne sürmektedir.³² Bu yaklaşım, İbnü'l-Arabî'nin hukukta adalet ve denklik ilkelerini öne çıkardığını gösterir. Ona göre, bir baba, Allah'a isyan ederek çocuğunu öldürmüşse, bunun bir sonucu olarak cezasız kalmamalıdır.

Bu tartışma, İslâm hukukunda kısas uygulamasının nasıl ele alınması gerektiği konusunda derin bir fikir ayrılığına işaret etmektedir. Hanefîler ve Şâfîîler, baba-çocuk ilişkisindeki özel statüyü vurgularken, İmam Mâlik ve İbnü'l-Arabî gibi fakihler, niyet ve kasıt gibi daha dinamik unsurlara odaklanarak adaletin sağlanmasına çalışırlar.

İmam Mâlik'in ve İbnü'l-Arabî'nin yaklaşımı, hukukun sadece metinlerin literal anlamıyla sınırlı kalmaması gerektiğini, aynı zamanda hukukun amaçlarını ve adalet prensiplerini göz önünde bulundurarak uygulanması gerektiğini savunur. İbnü'l-Arabî özellikle bu noktaya dikkat çekmiş ve babaya karşı çocuğa kısası reddedenlerin bu meseleye statik baktıklarını vurgulamıştır.³³ İbnü'l-Arabî eleştirileri ve İmam Mâlik'in niyete dayalı esnek yaklaşımı, İslâm hukukunda daha geniş bir yorum alanı sağlama çabası olarak görülebilir.

Hz. Ömer'in, çocuğunu öldüren babayı ağır diyete mahkûm ettiğine dair rivâyetler, genellikle babaya karşı çocuğa kısas uygulanamayacağı görüşüne delil olarak ileri sürülmüştür. Bu, çocuğun öldürülmesi durumunda kısas yerine diyet cezası uygulanmasının, sahâbe döneminden beri kabul gören bir yaklaşım olduğunu göstermektedir.³⁴

³⁰ İbnü'l-Arabî, *Ahkâmu'l-Kur'an*, 1/90.

³¹ İbnü'l-Arabî, *Ahkâmu'l-Kur'an*, 1/90.

³² İbnü'l-Arabî, *Ahkâmu'l-Kur'an*, 1/90. Bâtil kavramını bizzat İbnü'l-Arabî kendisi kullanmıştır.

³³ İbnü'l-Arabî, *Ahkâmu'l-Kur'an*, 1/91.

³⁴ İbnü'l-Arabî, *Ahkâmu'l-Kur'an*, 1/90-91.

Ancak İmam Mâlik'in ve İbnü'l-Arabî'nin yaklaşımı, bu tür rivâyetlerin ve hükümlerin belirli bir bağlam içinde değerlendirilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Yani, eğer bir baba çocuğunu kasten ve bilerek öldürmüşse, bu durumda kısas uygulanabilmelidir. Bu, Hz. Ömer'in hükmünün, kasten öldürmenin olmadığı durumlar için geçerli olduğu şeklinde yorumlanabilir.

Çocuğa karşı babaya kısas uygulanıp uygulanmayacağına dair yukarıdaki görüş farklılıkları, kısas uygulamasının karmaşıklığını ve hukuki kararların verilmesinde nasıl bir yaklaşım benimsenmesi gerektiği konusundaki tartışmaları ortaya koymaktadır. Adaletin sağlanması için metinlerin ötesine geçerek, fiilin arkasındaki niyetin, bağlamın ve insan doğasının dikkate alınması gerektiğini savunan bu görüşler, İslâm hukukunun hem teorik hem de pratik boyutlarını anlamada önemli bir katkı sağlamaktadır.

1.5. Bir Grubun Bir Kişiyi Öldürmesi Durumunda Kısas

Kısas âyeti bağlamında, bir kişinin bir grup tarafından öldürülmesi durumunda bu gruba kısas hükmü uygulanıp uygulanmayacağı konusunda tartışmalar yapılmıştır. Fakihlerin çoğu, yukarıdaki âyetin genel anlamından yola çıkarak, bir kişiyi öldüren bir gruba kısas hükmünün uygulanabileceğini savunurken;³⁵ Abdullah b. Zübeyr (ö 73/692) İbn Şihâb ez-Zührî (ö. 124/742), Muhammed b. Sîrîn (ö. 110/729) ve Ahmed b. Hanbel, bir kişi ile bir grup arasında eşitlik olmadığını ve kısas için eşitliğin gerekli bir şart olduğunu belirterek, böyle bir durumda kısasın uygulanamayacağını bunun yerine diyetle hükmedileceğini ileri sürmüşlerdir.³⁶

İbnü'l-Arabî'nin, bir grubun bir kişiyi öldürmesi durumunda kısas hükmünün uygulanıp uygulanamayacağı konusundaki tartışmalara getirdiği yaklaşımlar, İslâm hukuku açısından hem adalet hem de toplumsal düzenin korunması bakımından önemli perspektifler sunmaktadır. İbnü'l-Arabî, bu tartışmada bir gruba karşı bir kişiye kısas uygulanmayacağı görüşüne karşı üç temel argüman sunar: Kısasın amacı, adalet ilkesi ve kavmiyetçiliğin reddedilmesi.

1. Kısasın amacı: İbnü'l-Arabî, kısas hükmünün temel amacını insan hayatını koruma olarak değerlendirir. Bu bakış açısı, Bakara sûresinin 179. âyetindeki “Sizin için kısısta hayat vardır.” ifadesine dayanır. İbnü'l-Arabî, kısasın, yalnızca bireysel adaletin değil, aynı zamanda toplumsal düzenin ve güvenliğin korunması için konulduğunu vurgular. Bu bağlamda, bir grup insanın bir kişiyi öldürmesi durumunda, bu grubun kısasa tabi tutulmaması, toplumsal düzenin bozulmasına neden olabilir. Eğer kısas uygulanmazsa, cinayet işleyen grupların cezasız kalması ve benzer suçların artması söz konusu

³⁵ Cessâs, *Ahkâmu'l-Kur'ân*, 5/1/180; Şîrâzî, *el-Mühezzeb*, 5/17; İbnü'l-Arabî, *Ahkâmu'l-Kur'ân*, 1/92.

³⁶ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 8/290; İbnü'l-Arabî, *Ahkâmu'l-Kur'ân*, 1/92.

olabilir. Bu durum hem toplumsal güvenliği tehdit eder hem de adaletin sağlanmasını engeller.³⁷ İbnü'l-Arabî, bu nedenle kısas hükmünün lafzî yorumunun ötesinde hükmün konuluş amacını dikkate almanın önemine işaret eder.

2. Adalet ilkesi: İbnü'l-Arabî'nin ikinci argümanı, adalet ilkesi ve kısas âyetinin tarihî bağlamıyla ilgilidir. İslâm öncesi Arap toplumunda, kısas uygulamalarında büyük adaletsizlikler ve orantısızlıklar bulunmaktaydı. Bir kişinin öldürülmesine karşılık, öldürmeyen kişilerin de öldürülmesi gibi durumlar, toplumsal düzeni bozuyor ve kan davalarının yayılmasına neden oluyordu. İbnü'l-Arabî, bu âyetin, Arap toplumundaki bu adaletsizlikleri düzeltmek amacıyla indirildiğini belirtmektedir. Ona göre, kısas hükmü, sayısal eşitliğe dayanmaktan ziyade, adaleti sağlamak ve haksızlığı ortadan kaldırmak amacı taşımaktadır. Bu nedenle, bir kişi veya bir grup tarafından işlenen cinayetlerde, adaletin tecelli etmesi için kısas uygulanmalıdır.³⁸

3. Kavmiyetçiliğin reddedilmesi: İbnü'l-Arabî'nin üçüncü argümanı, kavmiyetçilik ve toplumsal adalet üzerinedir. Ahmed b. Hanbel, kısas âyetindeki “*Cana karşı can*” ifadesine dayanarak bir kişiye karşı bir gruba kısas uygulanmasının eşitliğe aykırı olduğunu savunur. Ancak İbnü'l-Arabî, bu âyetin kavmiyetçi uygulamaları ve suç karşılık aşırı cezalandırmayı reddetmek amacıyla indirildiğini öne sürer. İslâm, toplumsal düzeni korumak ve adaleti sağlamak için kavmiyetçilikten uzak durmayı, bireysel sorumluluğu esas almayı öğütler. İbnü'l-Arabî, bu bağlamda, kısas hükmünün kavmiyetçilik ve aşırı kabileci düşüncüyü iptal etmek için geldiğini ve bu nedenle bir grubun bir kişiyi öldürmesi durumunda kısas uygulanmasının, bu ilkelere aykırı olmadığını savunur.³⁹ Bu yaklaşım, İslâm hukukunun evrensel adalet anlayışını yansıtmaya bakımdan son derece önemlidir.

İbnü'l-Arabî, hukukun lafzî yorumunun ötesine geçerek, kısasın amacını ve toplumsal adaleti dikkate alan bir yorum geliştirmiştir. İbnü'l-Arabî'nin, Ahmed b. Hanbel'in görüşlerine karşı sunduğu bu argümanlar, İslâm hukukunun amacının, toplumsal huzuru ve adaleti sağlamak olduğunu göstermektedir. Bu nedenle, bir grup tarafından işlenen cinayetlerde kısas uygulanmasının hem hukukun amacına uygun hem de toplumsal düzenin korunması açısından gerekli olduğu sonucuna varılmaktadır.

1.6. Kasıtlı Öldürmenin Gerektirdiği Ceza

İbnü'l-Arabî, kısasla ilgili son olarak, kasıtlı bir cinayetin sonuçlarının ne olması gerektiği üzerine derinlemesine bir tartışma yürütmüştür. Bu tartışmanın merkezinde,

³⁷ İbnü'l-Arabî, *Ahkâmu'l-Kur'ân*, 1/92.

³⁸ İbnü'l-Arabî, *Ahkâmu'l-Kur'ân*, 1/92.

³⁹ İbnü'l-Arabî, *Ahkâmu'l-Kur'ân*, 1/92.

bir kimsenin kasıtlı olarak öldürülmesinin sadece kisası mı gerektirdiği yoksa öldürülen kişinin velisinin inisiyatifi doğrultusunda kisas ya da diyet seçeneklerinden birini mi gerektirdiği sorusu yer almaktadır. İbnü'l-Arabî, bu konuda İslâm hukukçuları arasında ciddi bir görüş ayrılığı olduğunu belirtmektedir.

İbn Şübrüme (ö. 144/761), Süfyân es-Sevrî (ö. 161/778) ve Hanefîler, kasıtlı öldürmenin yalnızca kisası gerektirdiğini savunurlar. Onlara göre, kasıtlı cinayet durumunda maktulün velisi yalnızca kisas talep edebilir. Velinin diyet talep edebilmesi için katilin rızası gereklidir. Eğer katil diyet ödemeyi kabul etmezse, veli diyet talep edemez ve sadece kisas uygulanabilir.⁴⁰

Evzâî (ö. 157/774), Leys (ö. 175/791) ve Şâfiî gibi diğer bir grup fakih, velinin daha geniş bir hakka sahip olduğunu ileri sürmüşlerdir. Bu görüşe göre, veli isterse kisas talep edebilir isterse diyet isteyebilir ve böyle bir durumda katilin rızası gerekmez. Yani, velinin diyet talep etme hakkı, katilin onayına bağlı değildir.⁴¹ Bu yaklaşım, velinin haklarını daha geniş bir perspektifte ele alır ve kisas ile diyet arasında bir seçim yapma imkânı sunar.

Bu tartışmada, İbnü'l-Arabî'nin belirttiği gibi İmam Mâlik'in görüşü iki farklı şekilde rivâyet edilmiştir. Bazı kaynaklar İmam Mâlik'in kisasın zorunlu olduğunu savunduğunu öne sürerken, diğerleri velinin yetkisine bağlı olarak kisas veya diyet arasında bir tercih yapılabileceğini savunur.⁴² Bu iki farklı yaklaşım, İmam Mâlik'ten konuyla ilgili olarak rivâyet edilen iki farklı görüşünden kaynaklanmaktadır.

İbnü'l-Arabî, Bakara sûresinin 178. âyetinde geçen “ufiye” (عَفِي) kelimesinin farklı anlamlara gelebileceğini ve bu yüzden görüş ayrılıklarının ortaya çıktığını belirtir. “Ancak her kime kardeşi tarafından bir şey bağışlanırsa, buna hakkaniyetle uymalı ve ona güzelce ödeme yapılmalıdır.” (فَمَنْ عَفِيَ لَهُ مِنْ أَخِيهِ شَيْءٌ فَاتَّبِعْ بِالْمَعْرُوفِ وَأَدِّاءَ إِلَيْهِ بِإِحْسَانٍ) şeklinde geçen “عَفِي” kelimesinin bağışlamak, düşürmek, çokluk, gitmek ve istemek gibi beş farklı anlama gelebileceğini söyler. İbnü'l-Arabî, bu beş anlamdan hangisinin tercih edileceğinin delillerle tespit edilmesi gerektiğini savunur. İmam Şâfiî, bu kelimeyi düşürmek anlamında yorumlarken, İmam Mâlik bağışlamak anlamını tercih etmiştir.⁴³

İbnü'l-Arabî, bu tartışmada, İmam Şâfiî'nin düşürme anlamını tercih etmesinin gerekçesini “affin cezadan sonra gelmesi” olarak açıklamaktadır. Ona göre, affetme kelimesi cezalandırma kelimesinden sonra gelirse, düşürme anlamında kullanılması daha

⁴⁰ Cessâs, *Ahkâmu'l-Kur'ân*, 5/1/185; İbnü'l-Arabî, *Ahkâmu'l-Kur'ân*, 1/92.

⁴¹ Cessâs, *Ahkâmu'l-Kur'ân*, 5/1/185; İbnü'l-Arabî, *Ahkâmu'l-Kur'ân*, 1/92.

⁴² İbnü'l-Arabî, *Ahkâmu'l-Kur'ân*, 1/92-93.

⁴³ İbnü'l-Arabî, *Ahkâmu'l-Kur'ân*, 1/93.

güçlü bir yorumdur. Buna karşılık, İmam Mâlik, bu kelimenin düşürme anlamında kullanılabilmesi için “an” (عن) edatıyla birlikte kullanılması gerektiğini, ancak mezkûr âyette böyle bir kullanım olmadığını belirtir. Bu nedenle, İmam Mâlik’e göre, âyetteki “ufiye” kelimesi bağışlama anlamına gelir ve bağışlama, velinin kısas yerine diyet alma hakkını ifade eder.⁴⁴

İbnü’l-Arabî, bu görüş ayrılıklarını tartışırken Eşheb el-Kaysî’nin (ö. 204/820) İmam Mâlik’ten rivâyet ettiği görüşü desteklemek için iki delil sunar: Biri naklî, diğeri ise aklîdir. Naklî delil olarak, “Yakını öldürülen kişi iki şeyden birini yapmakta serbesttir: Ya fidye alır ya da (kısas olarak) onu öldürür.”⁴⁵ hadisini kullanır. Bu hadis, velinin kısas veya diyet arasında seçim yapma yetkisini desteklemektedir. Aklî delil ise, diyet karşılığında kısasın bağışlanması durumunda, katilin rızasına bakılmaksızın bu durumu kabul etmesinin vâcib olmasıdır. İbnü’l-Arabî, bunu, kişinin kıtlık zamanında hayatını kurtarmak için başkasının malını kullanması zorunluluğu ile kıyaslar. Hayatta kalmak zorunlu olduğundan, kişi kendi malını da hayatını kurtarmak için kullanmalıdır.⁴⁶

Taberî (ö. 310/923), “Örfe uygun davranın.” (فَاتَّبِعُوا بِالْمَعْرُوفِ) ifadesinin, diyet teklif eden tarafın talebinin kabul edilmesi gerektiği anlamına geldiğini söyler. Yani maktulün velisi veya katil diyet talep ettiğinde bu talebin karşı tarafça kabul edilmesi gerekmektedir. Taberî’ye göre bu durumda talebi reddetmek uygun olmaz; bu kural teklifi kimin yaptığına bakılmaksızın geçerlidir. Ancak Taberî bu zorunluluğun her zaman geçerli olmadığını da vurgular. Teklifi yapan katil ise, maktulün ailesinin teklifi kabul etmesi müstehap olur. Ancak teklifi yapan maktulün velisi ise, o zaman katilin teklifi kabul etmesi vâcib hâle gelir.⁴⁷ Bu yorum, kabul etme yükümlülüğünün teklifi kimin yaptığına bağlı olarak değişebileceğini göstermektedir. Bu, İbnü’l-Arabî’nin savunduğu akılcı yaklaşımla uyumlu bir yorumdur ve kısasın uygulanmasının, adaletin sağlanmasının yanında, insan hayatını korumayı da hedeflediğini göstermektedir.

Bu bağlamda, İbnü’l-Arabî’nin görüşü, kısas meselesinin sadece bir ceza meselesi olmadığını, aynı zamanda adaletin, insan hayatının korunmasının ve toplumsal barışın sağlanmasının da bir aracı olduğunu ortaya koymaktadır. Velinin yetkisi ve inisiyatifi, bu dengenin sağlanmasında kritik bir rol oynamaktadır.

⁴⁴ İbnü’l-Arabî, *Ahkâmu’l-Kur’ân*, 1/93-95.

⁴⁵ Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâil el-Buhârî, *Sahîhu’l-Buhârî* (Beyrût: Daru ibn Kesir, 2002), “Diyât”, 8.

⁴⁶ İbnü’l-Arabî, *Ahkâmu’l-Kur’ân*, 1/94-95.

⁴⁷ Ebû Cafer Muhammed b. Cerîr et-Taberî, *Tefsîru’t-Taberî Câmiu’l-beyân an te’vîli âyi’l-Kur’ân*, thk. Abdullah b. Abdilmuhsin et-Türkî (Mısır: Dâru Hecr, 2001), 3/109.

2. Kısmî Kasıtlı İnsan Öldürme (Şibh-i Amd) Cezası

Kısmî kasten cinayet (şibh-i amd), cinayetın hem kasten hem de kazayla ilişkili unsurlar barındırdığı bir durumu ifade etmektedir. Örneğin, bir kişinin bir eylemi bilinçli olarak gerçekleştirmesi ama bu eylemin öldürücü sonuç doğuracak şekilde olması, ya da kişinin niyetinin öldürme değil ama eylemin sonucunun ölümle sonuçlanabileceği bir durum söz konusu olabilir. Bu kategori, cinayetlerin değerlendirilmesinde daha karmaşık bir yaklaşımı temsil etmektedir.

İslâm hukukunda cinayet Nisâ Sûresi'nin 92 ve 93. âyetlerinden hareketle genellikle iki kategoriye ayrılır: Kasten cinayet ve kazara cinayet. Kasten cinayet, bir kişinin öldürme niyetiyle hareket etmesidir ve bunun cezaî sonucu kısastır. Bu konu yukarıda genişçe ortaya konulmuştur. Kazara cinayet ise, ölüm sonucu doğuran bir eylemin kasıt olmadan, bir hata ya da dikkatsizlik sonucunda gerçekleşmesidir; bu durumda diyet (kan parası) ödenir. Bu konu aşağıda genişçe ele alınacaktır.

Ancak, bazı fakihler bu iki kategorinin yeterli olmadığını ve cinayetlerin üçüncü bir kategoriye ayrılması gerektiğini savunmuşlardır. İşte burada kısmî kasten cinayet kavramı devreye girmektedir. Bu kavram, cinayetlerin hem kasten hem de kazayla ilgili yönler taşıyabileceğini belirtmektedir.⁴⁸

Kısmî kasten cinayet kavramı, bazı fakihler tarafından Hz. Peygamber'in hadislerine dayandırılmıştır. Abdullah b. Ömer'in rivâyet ettiği hadise göre, "Kısmî kasten hata ile öldürülmüş olan kişinin diyetinde, yüz deveden kırk tanesi yavrularından oluşan diyet vardır." Bu hadisin, kısmî kasten cinayet durumunda diyetin artırılması gerektiğini belirttiği kabul edilmektedir. Ancak İbnü'l-Arabî, bu hadisin sahih olmadığını belirtmekte ve bu yüzden kısmî kasten cinayet fikrinin sağlam bir dayanağı olmadığı sonucuna varmaktadır.⁴⁹

İbnü'l-Arabî, bu hadisin yerine kısmî kasten cinayet kategorisini kabul edenlerin dayandığı başka bir olayı delil olarak göstermektedir. Bu olay, Beyhakî'nin (ö. 458/1066) eserinde geçmektedir. Olayda, Benî Medlec kabilesinden Katâde adında bir adam, oğluna kılıçla vurmuş ve kılıç darbesi bacağına bir yaraya neden olmuştur. Bu yara, oğlunun ölümüne yol açmıştır. Ancak, babanın amacı oğlunu öldürmek değil, ona vurmak olduğu için kısas hükmü uygulanmamış; bunun yerine artırılmış bir diyet hükmü getirilmiştir.⁵⁰

⁴⁸ İbnü'l-Arabî, *Ahkâmü'l-Kur'ân*, 1/493.

⁴⁹ İbnü'l-Arabî, *Ahkâmü'l-Kur'ân*, 1/493-494.

⁵⁰ Ebû Bekr Ahmed b. Hüseyin b. Ali el-Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, thk. Abdulkadir Atâ (Beyrut: Darü'l-Kütübü'l-İlmiyye, 2003), 6/360.

İbnü'l-Arabî, İmam Ebû Hanîfe ve İmam Şâfiî gibi fakihlerin kısmî kasten cinayet konusundaki yaklaşımlarını da aktarmıştır. Bu fakihler, kısmî kasten cinayet durumunda kısas uygulanmayacağını, bunun yerine diyetin artırılacağını belirtmişlerdir. İbnü'l-Arabî, ayrıca bazı âlimlerin bu görüşü İmam Mâlik'ten de naklettiklerini ifade etmiştir.⁵¹ İbnü'l-Arabî, İmam Mâlik'e böyle bir görüşü nispet etse de aslında İmam Mâlik bu tür bir kategoriye katılmamaktadır. Zaten İbnü'l-Arabî, bu görüşü Mâlik'e atfederken ihtiyatlı bir dil kullanmayı tercih etmiştir. İmam Mâlik, Kur'ân'da yalnızca kasıtlı ve kazara öldürmeden bahsedildiğini ve üçüncü bir kategori eklemenin Kur'ân'a ekleme yapmak anlamına geleceğini savunur. İmam Mâlik, Nisâ sûresinin 92. ve 93. âyetlerine dayanarak, kasıtlı ve kazara öldürmenin Kur'ân'da açıkça zikredildiğini ifade eder.⁵²

Ebû Hanîfe, kısmî kasten cinayet konusunda yaptığı ayrımlarda, sopa veya taşla gerçekleştirilen öldürmeleri bile kısmî kasten cinayet olarak değerlendirmiştir. İbnü'l-Arabî ise, Ebû Hanîfe'nin bu ayrımı abarttığını ve bu yaklaşımın İslâm hukukunda geçerliliği olmadığını savunur. Bu tür uygulamaların adaleti sağlamak yerine karmaşıklık yaratabileceğini belirtir.⁵³

Özellikle, cinayet gibi ciddi suçların değerlendirilmesinde adaletin sağlanabilmesi için bu tür kavramsal ayrımların doğru bir şekilde yapılması gerekmektedir. Kısmî kasten cinayet gibi karmaşık durumlarda, kısasın uygulanmaması ve bunun yerine diyetin artırılması gibi uygulamalar, İslâm hukukunda adaletin tesisi için hassasiyet gösterilmesi ve bu konuda sahil delillere dayanmanın önemini ortaya koyması açısından son derece önem arz etmektedir.

3. Hatayla İnsan Öldürme Cezası

Nisâ sûresinin 92. âyetinde kasıtsız olarak bir kişinin ölümüne sebebiyet verilmesi durumu ve bu durumda uygulanacak cezalar ayrıntılı bir şekilde zikredilmiştir. İbnü'l-Arabî'nin bu âyete yönelik yorumları hem hukuki hem de usûlî bir perspektif sunarak İslâm ceza hukukunun derinliğini ve adalet anlayışını açıklamaya çalışmıştır.

Bu âyette üç farklı duruma ilişkin hükümler yer almaktadır:

Birinci durum: Müslüman bir ülkede bir müminin, başka bir mümini kasıtsız olarak öldürmesidir. Bu durumda öldüren kişinin kefâret olarak bir mümin köle azat etmesi ve maktulün ailesine diyet ödemesi gerekmektedir. Bu, kasıtsız cinayetin

⁵¹ İbnü'l-Arabî, *Ahkâmu'l-Kur'ân*, 1/494.

⁵² Üdeh, *et-Teşri'u'l-cinâi*, 2/30-31.

⁵³ İbnü'l-Arabî, *Ahkâmu'l-Kur'ân*, 1/494.

doğurduğu hukuki sonuçların adaletli bir şekilde çözüme kavuşturulması için konulmuş bir hükümdür.

İkinci durum: Müslümanların savaş hâlinde olduğu bir düşman kabileye mensup bir müminin yanlışlıkla öldürülmesidir. Bu durumda sadece kefâret (mümin bir kölenin azat edilmesi) gereklidir, diyet ödeme hükmü uygulanmamaktadır. Burada, savaş halindeki iki taraf arasındaki ilişkiler ve bir müminin öldürülmesi arasındaki denge dikkate alınmıştır.

Üçüncü durum: Müslümanlarla antlaşmalı bir kabileye mensup bir kişinin kasıtsız olarak öldürülmesidir. Bu durumda hem kefâret verilmesi hem de diyet ödenmesine hükmedilmiştir. Antlaşmalı kabilelerle olan ilişkilerde, adaletin sağlanması ve antlaşmanın bozulmaması için bu tür bir ceza öngörülmüştür.

Söz konusu âyetin sonunda, diyetle ilgili bir istisna hükmü yer almaktadır. Burada maktulün velisi katili affederse diyetin düşeceği belirtilmiştir. İbnü'l-Arabî, burada önemli bir fıkıh usûlü kaidesine dikkat çekmektedir. Buna göre buradaki istisna hükmü, âyetteki son cümleye mi yoksa birbirini takip eden bütün cümlelere mi döner? İslâm hukukçuları bu konuda farklı görüşlere sahiptirler.

Hanefî usûlcüler ve bazı Mu'tezilî usûlcüler istisnanın yalnızca son cümleye döneceğini savunurlar. Mâlikî, Hanbelî ve Şâfiî fakihler ise istisnanın bütün cümlelere döndüğü görüşündedirler.⁵⁴ İbnü'l-Arabî, prensip olarak istisnanın bütün cümlelere döneceğini savunsa da bu âyetteki durumun bir engelden dolayı istisna olduğunu belirtir. Bu istisnanın nedeni, cümlelerden birinin Allah'ın hakkı ile ilgili olmasıdır. Diyet, kul hakkı ile ilgili iken, kefâret Allah'ın hakkı ile ilgilidir. İbnü'l-Arabî'ye göre, bir insanın Allah'ın hakkını affetme yetkisi bulunmamaktadır. Bu nedenle, istisna hükmü sadece diyetle sınırlıdır. Eğer maktulün velisi katili affederse, diyet düşer; ancak kefâret mutlaka yerine getirilmelidir.⁵⁵ İbnü'l-Arabî'nin işaret ettiği bu özel durum, Mâlikî, Hanbelî ve Şâfiî usûlcüler tarafından da kabul edilmektedir.

Bu âyetin ortaya koyduğu hüküm, İslâm hukukunun adalet ve merhamet prensiplerini nasıl dengelemeye çalıştığını açıkça göstermektedir. Kasıtsız cinayet durumunda ceza, hem maddi (diyet) hem de manevi (kefâret) unsurları içermekte,

⁵⁴ Ebû İshak İbrahim b. Ali eş-Şîrâzî, *el-Luma' fi usûli'l-fikh*, thk. Muhyiddin Dîb Mistu - Yusuf Ali Bedivi (Beyrût: Dâru İbn Kesir, 1995), 89; Ebû İshâk İbrahim b. Ali b eş-Şîrâzî, *et-Tabsire fi usûli'l-fikh*, thk. Muhammed Hasan Hîtû (Beyrût: Dâru'l-Fikr, 1983), 173-174; Fahreddîn Muhammed b. Ömer b. Hüseyin er-Râzî, *el-Mahsûl fi ilmi usûli'l-fikh*, thk. Taha Câbir Feyyâz Alvânî (Beyrût: Müessesetü'r-Risâle, ts.), 4/43; Seyfuddîn el-Âmidî, *el-İhkâm fi usûli'l-ahkâm*, thk. Abdullah b. Ali eş-Şehrânî vd. (Riyâd: Dâru'l-Fadîle, 2016), 3/1211; Muhammed Emin Emîr Padişâh, *Teysîru't-Tahrîr* (Mekke: Dâru'l-Bâz, ts.), 1/302.

⁵⁵ İbnü'l-Arabî, *Ahkâmu'l-Kur'an*, 1/490.

dolayısıyla adaletin sağlanmasında hem beşerî hakların hem de ilahî hakların dikkate alınmasının gerekliliğini ortaya koymaktadır. Bu hüküm sayesinde hem mağdurun ailesi tatmin edilmekte hem de failin ruhsal arınması sağlanmaktadır. Ancak bu süreçte, Allah'ın hakkının korunması insan iradesinin sınırlarını da belirlemektedir. Âyet, bu dengeyi vurgulayarak İslâm hukukunun sadece dünyadaki adaleti değil, aynı zamanda ahiret hayatını da göz önünde bulundurduğunu göstermektedir.

3.1. Müslüman Bir Ülkede Bir Müminin, Başka Bir Mümini Yanlışlıkla Öldürmesi

Bir Müslümanın, Müslüman bir ülkede başka bir Müslümanı kasıtsız olarak öldürmesi durumunda, İslam hukuku failin manevi ve maddi sorumluluklarını dengeleyen bir ceza öngörmektedir. Bu hüküm, failin bir mümin köle azat ederek kefareti ödemesini ve maktulün ailesine diyet vermesini gerektirmektedir. Bu hüküm, Nisâ Sûresi'nin 92. âyetinde açık bir şekilde ortaya konulmaktadır. Bu düzenleme, kasıtsız cinayetle ortaya çıkan zararın hem ahlaki hem de hukuki boyutlarını adaletli bir şekilde çözmeyi amaçlamaktadır.

3.2. Savaş Hâlindeki Düşman Bir Kabileye Mensup Bir Müminin Yanlışlıkla Öldürülmesi

Müslümanların savaş hâlinde olduğu bir düşman kabileye mensup bir müminin yanlışlıkla öldürülmesi durumu Nisâ sûresi'nin 92. âyetinde ele alınmaktadır. Âyet, bu durumda kefareti olarak bir mümin kölenin azat edilmesini emretmekte, ancak kan diyeti hakkında herhangi bir ifade kullanmamaktadır. Bu nedenle söz konusu durum fakihler arasında farklı yorumlara sebebiyet vermiştir.

İbn Abbas (ö. 68/687), İkrime (ö. 105/723) ve Katâde (ö. 117/735) gibi sahâbe ve tâbiînden bir kısım âlim ile Ebû Hanîfe bu tür durumlarda diyetin gerekli olmadığını savunmuşlardır. Bu görüşe göre, kefareti, bir müminin canına kıymanın telafisi olarak görülmektedir. Diyetin ödenmemesi ise, düşman kabileye mensup birine verilecek diyetin, onların Müslümanlara karşı kullanabileceği endişesiyle açıklanmaktadır. Ayrıca, bu kişilerin İslâm hukukuna göre korunma haklarının olmadığını belirten bir diğer görüş, onların Allah ile bir ahitleri veya anlaşmaları bulunmadığını ileri sürmektedir.⁵⁶

Ebû Hanîfe, bu görüşü daha da temellendirerek, bir Müslümanın canını koruyan temel unsurun onun "Lâ ilâhe illallah" demesi yani Müslüman olması olduğunu vurgulamıştır. Ancak malın korunmasının, kişinin bulunduğu yerle ilgili olduğunu belirtmektedir. Buna göre, bir kişi Müslüman olduktan sonra düşman topraklarında yaşamaya devam ederse, onun canı Müslüman olduğu için korunacak ve bu nedenle onu öldüren

⁵⁶ İbnü'l-Arabî, *Ahkâmu'l-Kur'ân*, 1/491.

kişi kefâret ödemekle yükümlü tutulacaktır. Ancak, malı ve kanı, düşman topraklarında olduğu için diyet hakkı doğurmamaktadır.⁵⁷

Cessâs, bu meseleyi “nassa ziyade yapma” kuralıyla temellendirmeye çalışmıştır. Ona göre, Allah sadece kefâreti emretmiş, kan parasını emretmemiştir. Bu nedenle, kan diyeti gibi bir ekleme yapılması, nassa ekleme yapılması anlamına gelmektedir.⁵⁸

İmam Mâlik ise, bir kişinin yaşadığı yerin onun malını ve ailesini koruyan temel unsur olduğunu savunur. Ona göre, bir Müslüman, düşman topraklarında yaşadığı sürece, malı ve canı tam olarak korunmuş sayılmaz. İbnü'l-Arabî, Mâlik'in bu görüşünü destekler ve Allah'ın kan parasını zikretmemesinin nedenini, hak eden bir kişinin bulunmamasına bağlar. Eğer kan parası ödenmesi gereken bir hak sahibi olsaydı, Allah'ın bunu mutlaka zikredeceğini savunur. Hicretin farz olduğu dönemde, İslâm topraklarına göç etmeyen birinin mal ve canının tam olarak korunamayacağı düşünülmüş, ancak İslâm hâkimiyeti ile hicret farzietinin kalkmasıyla Müslümanların her yerde korunması gerektiği kabul edilmiştir.⁵⁹

İmam Şâfiî ise İslâm'ın, Müslüman'ın malını, canını ve ailesini nerede olursa olsun koruyacağını savunur.⁶⁰ Bu nedenle, düşman topraklarında yaşasa bile bir Müslümanın öldürülmesi durumunda, katilin hem kefâret hem de diyet ödemesi gerektiğini belirtir. İmam Şâfiî'nin bu görüşü, İmam Mâlik'in görüşüne kıyasla daha kapsayıcı ve koruyucu bir anlayışı temsil eder.

İbnü'l-Arabî, bu farklı görüşler arasında İmam Şâfiî'nin yaklaşımını en sağlıklı ve kapsamlı bulur.⁶¹ Ona göre, İslâm'ın koruma ve adalet ilkesi, Müslüman'ın coğrafi konumundan bağımsız olarak her yerde geçerli olmalıdır. Bu görüş, İslâm'ın evrensel adalet anlayışını yansıtarak, Müslümanların her durumda ve her yerde korunmasını amaçlamaktadır. Bu, İslâm'ın, Müslümanlar için hem dünya hem de ahiret hayatında adaleti sağlamaya yönelik bir düzenlemesi olarak görülmelidir.

3.3. Müslümanlarla Antlaşmalı Bir Kabileye Mensup Bir Kişinin, Yanlışlıkla Öldürülmesi.

Hatayla adam öldürme âyeti Müslümanlarla antlaşma yapmış bir kabileye mensup bir kişinin yanlışlıkla öldürülmesi durumunda hem kefâreti hem de diyeti zorunlu kılmaktadır. Ancak, âyette öldürülen kişinin dini kimliği net bir şekilde belirtilmemiştir.

⁵⁷ İbnü'l-Arabî, *Ahkâmu'l-Kur'ân*, 1/491.

⁵⁸ Cessâs, *Ahkâmu'l-Kur'ân*, 5/2/302-303.

⁵⁹ İbnü'l-Arabî, *Ahkâmu'l-Kur'ân*, 1/491.

⁶⁰ İbnü'l-Arabî, *Ahkâmu'l-Kur'ân*, 1/491.

⁶¹ İbnü'l-Arabî, *Ahkâmu'l-Kur'ân*, 1/491.

Bu durum, fakihler arasında bir tartışmaya yol açmıştır: Öldürülen kişi Müslüman mı yoksa kâfir mi? Bu sorunun yanıtı, kazara öldürülen bir kâfir için de aynı hükümlerin geçerli olup olmayacağını belirlemek açısından önemlidir.

İbn Abbâs, âyette bahsedilen kişinin antlaşmaya sahip bir kâfir olduğunu savunur. Bu görüş, Şâfiî ve tabiînden bir grup tarafından da desteklenmiştir. Taberî de bu görüşü savunmakta ve âyette Allah'ın, önceki grubu mümin olarak nitelendirirken, bu grup hakkında böyle bir nitelendirmede bulunmamasının, öldürülen kişinin kâfir olduğunu gösterdiğini belirtmektedir. Başka bir ifadeyle, aynı âyette birinci maktulün nitelikli (mukayyed) olarak zikredilmesi, ikincisinin ise niteliksiz (mutlak) olarak zikredilmesi, ikinci durumun birinci duruma aykırı olduğunu ve dolayısıyla kâfir bir kişi olduğunu düşündürmektedir.⁶²

İmam Mâlik, İbn Zeyd (ö. 386/996) ve Hasan el-Basrî (ö. 110/728), âyette kastedilen kişinin kâfir değil, mümin olduğunu savunmuşlardır. Onlara göre, âyetteki genel anlamdan bağımsız olarak, kazara öldürülen kişinin mümin olduğu kabul edilmelidir.

Buradaki tartışma aslında bir usûl-i fıkıh meselesine dönüşmektedir. Bir hükmün bir yerde mukayyed başka bir yerde ise mutlak olarak zikredildiği durumlarda, bu hükmün nasıl ele alınması gerektiği tartışılmaktadır. Bu konuda usûlcüler arasında üç farklı görüş bulunmaktadır:

Birinci görüş (Mutlak mukayyede hamledilemez): Bu görüş, mutlak bir ifadenin sınırlı bir ifadeye yorumlayacağını savunur. Hanefîler, Ahmed b. Hanbel ve bazı Hanbelî usûlcüler bu görüşü benimsemiştir.⁶³ Bu yaklaşım, Kur'ân'daki her bir ifadenin kendi bağlamında mutlak anlamıyla ele alınması gerektiğini vurgular.

İkinci görüş (Mutlak mukayyede hamledilir): Bu, Kur'ân'da geçen mutlak ifadelerin sınırlı olan ifadelere göre yorumlanması gerektiğini ileri sürer. Şâfiîlerin çoğunluğu, bazı Mâlikî usûlcüler ve Kadî Ebû Ya'lâ (ö. 458/1066) gibi Hanbelî usûlcüler bu görüşü destekler.⁶⁴ Bu yaklaşım, Kur'ân'ın tek bir kelimeymiş gibi ele alınmasını savunur ve metinler arasında tutarlılığı sağlamak için mutlak ifadeleri sınırlı olanlarla uyumlu hâle getirmeye çalışır. Bu görüş, Kur'ân'daki hükümlerin birbirini tamamladığını ve

⁶² İbnü'l-Arabî, *Ahkâmu'l-Kur'ân*, 1/491.

⁶³ Muhammed b. Ahmed es-Serahsî, *Usûlü's-Serahsî*, thk. Ebû'l-Vefâ el-Afgânî (Beyrût: Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1993), 1/268-269; Muvaffakuddin Ebu Muhammed Abdillâh b. Ahmed b. Muhammed el-Makdisî İbn Kudâme, *Ravdetü'n-nâzir ve cünnetü'l-münâzir* (Beyrut: Müessesetü'r-Reyyân, 2002), 2/105.

⁶⁴ Râzî, *el-Mahsûl*, 3/144-147; Muhammed b. Hüseyin el-Ferrâ Kâdî Ebû Ya'lâ, *el-Udde fi usûli'l-fıkıh*, thk. Ahmed b. Ali Seyru'l-Mubârekî (Riyâd, 1993), 2/636-637.

metinler arasında uyum olması gerektiğini vurgulamakta, bu da daha tutarlı bir hukuki sistem oluşturmayı amaçlamaktadır.

Üçüncü görüş (Ortak illet varsa mutlak mukayyede hamledilir): Bu yaklaşım, mutlak bir ifadenin yalnızca ortak bir illete dayanıyorsa sınırlı bir ifadeye yorulabileceğini savunur. Bu, daha dengeli ve bağlamsal bir yaklaşımı temsil eder. İbnü'l-Arabî'nin de aralarında bulunduğu Mâlikî mezhebinin çoğunluğu, bazı Şâfiî ve Hanbelî usûlcüler bu görüşü benimsemiştir.⁶⁵ Bu yaklaşım, hükümlerin uygulanmasında daha fazla esneklik sağlar, çünkü hükümlerin bağlamına ve amaçlarına göre yorum yapılmasına olanak tanır. Ancak bu esneklik, yorumlamada daha fazla dikkat ve derinlemesine analiz gerektirir.⁶⁶

İbnü'l-Arabî, burada mutlak olan hükmün, önceki nitelikli hükme dayandırılması gerektiğini iki ana sebeple açıklamaya çalışmıştır:

1. Kefâretin vâcip olmasının sebebi: İbnü'l-Arabî'ye göre, kefaretin vâcip olmasının asıl nedeni, katilin öldürdüğü kişiyi Allah'a ibadet etmekten alıkoymasındır. Bu sebeple, katilin başka bir kişiyi (köle) özgürlüğüne kavuşturması gerekmektedir. Bu, İslam hukukunda kefaretin mantığını açıklayan önemli bir noktadır.

2. Kefâretin caydırıcı olması: İbnü'l-Arabî, kefaretin caydırıcı bir unsur olduğunu ve insanları davranışlarında daha dikkatli olmaya teşvik ettiğini belirtir. Bu, katilin birini öldürmeden önce daha dikkatli olması gerektiğini ve araştırma yaparak hareket etmesini sağlar.

İbnü'l-Arabî, söz konusu gerekçelerden yola çıkarak, âyetteki kişinin mümin olduğunu savunur. Zira bu tür caydırıcı ve ibadetle ilgili hikmetler, kâfirler için geçerli değildir. Bu nedenle, âyetin mümin bir kişiyi kastettiğini düşünür.⁶⁷

İbnü'l-Arabî, olası itirazların önünü almak için kan diyetinin belirlenmesinde temel kriterlerin neler olduğunu açıklamaya çalışmıştır. İbnü'l-Arabî'ye göre, İslâm hukukunda kan diyeti, kişinin dini değeri ve toplumsal statüsüne göre farklılık

⁶⁵ Ebû'l-Velîd Süleyman b. Halef el-Bâcî, *İhkâmu'l-fusûl fî ahkâmî'l-usûl*, thk. Abdülülmeccid et-Türkî (Beirut: Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, 1995), 1/287; İbnü'l-Arabî, *Ahkâmu'l-Kur'ân*, 1/492; Ebû Bekir İbnü'l-Arabî, *el-Mahsûl fî usûli'l-fikh*, thk. Said Abullatif Fûde - Hüseyin Ali el-Yedrî (Kahire: Dâru'l-Beyârik, 1999), 108; Râzî, *el-Mahsûl*, 3/145.

⁶⁶ Mutlakın mukayyede hamli konusuyla ilgili olarak, hükmün ve hükmün dayandırıldığı sebebin aynı veya farklı olmasına bağlı olarak dört farklı ihtimal ortaya çıkmaktadır. Bu ihtimaller, fakihler arasında hem ittifak edilen hem de ihtilaf konusu olan yönleri sahiptir. Yukarıda bahsettiğimiz ihtimal, hükümlerin aynı olduğu ancak sebeplerin farklı olduğu durumu kapsamaktadır. Diğer ihtimaller için bk: Osman Şahin, "İslam Hukuk Metodolojisinde Mutlak ve Mukayyet", *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* 26 (2015), 26-31.

⁶⁷ İbnü'l-Arabî, *Ahkâmu'l-Kur'ân*, 1/492.

göstermektedir. Bu farklılık, ödenmesi gereken diyetin miktarını da etkilemektedir. Başka bir ifadeyle bir insanın dinî kimliği ve toplumsal konumu, onun öldürülmesi durumunda ödenecek olan kan parasının miktarını tespitinde önem arz etmektedir. İbnü'l-Arabî, kan parasının mali bir hak olduğunu ve bu hakkın kişisel özelliklere göre değişiklik gösterdiğini özellikle vurgulamaktadır.

İbnü'l-Arabî, bu genel ilkeleri ortaya koyduktan sonra, kan parasında din ve cinsiyetin de önemli bir rol oynadığını ifade eder. Ona göre, Müslüman bir kişinin kan parası, kâfir bir kişinkinden daha yüksek olmalıdır. Bu, İslâm'ın Müslümanlar ve kâfirler arasında bir üstünlük ilişkisi kurduğu düşüncesine dayanır. Aynı zamanda, cinsiyetin de kan parasını etkilediği belirtilir. Örneğin, Müslüman bir kadının kan parası, kâfir bir erkeğinkinden daha yüksek olmalıdır. İbnü'l-Arabî, bu konuda İmam Şâfiî'nin görüşüne de atıfta bulunur. Şâfiî'ye göre, Müslüman bir kadın, kâfir bir erkekten daha üstündür ve bu üstünlük, kan parasına da yansımalıdır. Şâfiî, kâfir bir erkeğin kan parasının, Müslüman bir kadının kan parasının üçte biri olması gerektiğini savunmaktadır.⁶⁸

3.4. Diyetin Tespiti

Âyette diyetin miktarı hakkında herhangi bir bilgi bulunmamakta ve hüküm mutlak olarak yer almaktadır. İbnü'l-Arabî, Hz. Peygamber'in, diyeti farklı yaş grupları için yüz deve olarak belirlediği ve bu konuda icmân oluştuğunu ifade eder. İbnü'l-Arabî'ye göre, bu icmân, İslâm hukukunda önemli bir yer tutar ve mezhepler arasındaki görüş ayrılıkları bu icmân ışığında değerlendirilmelidir.

Diyetin miktarının belirlenmesinde fakihler arasında önemli ihtilaflar bulunmaktadır. Ebû Hanîfe, diyetin on bin dirhem gümüş olarak, İmam Mâlik ise on iki bin dirhem gümüş veya bin dinar altın olarak belirlenmesi gerektiğini savunurlar. İmam Şâfiî ise diyetin asıl olan deve olarak verilmesi gerektiğini, develerin bulunmadığı durumlarda ise devenin değerinin zamanla orantılı şekilde belirleneceğini ifade eder.⁶⁹

İbnü'l-Arabî, bu ihtilafları ele alarak Mâlikîlerin görüşünü savunur ve diğer mezheplerin görüşlerini eleştirir. Özellikle İmam Şâfiî'nin devenin bulunmadığı yerlerde diyetin değerinin nasıl belirleneceği konusundaki görüşünü eleştirir. İbnü'l-Arabî'ye göre, develerin bulunmadığı bir yerde kıymetinin belirlenmesi mümkün olmadığından, diyetin altın veya gümüş olarak belirlenmesi daha doğru bir yaklaşımdır. Bu noktada İbnü'l-Arabî, Hz. Ömer'in sahâbenin huzurunda diyetin miktarını altın ve gümüş olarak belirlediğini, bunu yazılı hâle getirip İslâm ülkelerine gönderdiğini ve sahâbeden hiçbirinin buna itiraz etmediğini vurgular. Bu durum, İbnü'l-Arabî'ye göre, sahâbenin

⁶⁸ İbnü'l-Arabî, *Ahkâmu'l-Kur'ân*, 1/492-493.

⁶⁹ Şîrâzî, *el-Mühezzeb*, 5/104-105; İbnü'l-Arabî, *Ahkâmu'l-Kur'ân*, 1/489; Kâsânî, *Bedâi'u's-Sanâi'*, 7/253/254.

develerin her yerde bulunmadığını ve bu yüzden değerlerinin belirlenmesinin zor olduğunu kabul ettiğini gösterir.⁷⁰

Hanefîler, zekât nisabını esas alarak diyeti on bin dirhem olarak belirlemişlerdir. Ancak İbnü'l-Arabî, Hz. Ömer ve sahâbenin zekât nisabını bilmelerine rağmen diyeti on bin değil de on iki bin dirhem olarak belirlemelerini, Hanefîlerin delilinin isabetli olmadığını bir göstergesi olarak değerlendirir. İbnü'l-Arabî, Hanefîlerin zekât nisabını temel alarak yaptığı bu değerlendirmeyi eksik ve yetersiz bulur.⁷¹

İbnü'l-Arabî, sahâbe döneminde diyetin belirlenmesinde altın ve gümüş üzerinde bir icmâ oluştuğunu ve bu icmân İslâm hukukunda bağlayıcı olduğunu savunur. Bu nedenle, diyetin başka herhangi bir madde ile belirlenmesinin doğru olmadığını belirtir. İmam Ebû Yûsuf (ö. 182/798) ve İmam Muhammed'in (ö. 189/805), giyecek, yiyecek veya hayvan gibi şeylerle diyetin belirlenebileceği görüşüne karşı çıkan İbnü'l-Arabî, bu tür malların diyet olarak kabul edilmesinin sahâbe icmâna aykırı olduğunu vurgular.⁷² Bu bağlamda, İbnü'l-Arabî'nin görüşü, İslâm hukukunda icmân ne kadar önemli olduğunu ve bu tür icmâların hukuki meselelerde nasıl belirleyici bir rol oynadığını gösterir.

Altın ve gümüş, dönemin evrensel olarak kabul edilen ve ekonomik istikrarı temsil eden değerli madenleridir. Bu nedenle, diyetin bu değerli madenler üzerinden belirlenmesi hem hukuki hem de ekonomik açıdan bir istikrar sağlamaktadır. İmam Ebû Yûsuf ve İmam Muhammed'in, diyetin giyecek, yiyecek veya hayvan gibi mallarla ödenebileceğine dair görüşleri ise İbnü'l-Arabî'ye göre bu istikrarı zedeler ve sahabe icmâna aykırılık teşkil eder.

Sonuç

İslâm hukukunun en önemli unsurlarından biri olan kasten ve hatayla insan öldürme fiillerine karşı uygulanan cezalar, tarih boyunca İslâm hukukçuları arasında geniş kapsamlı tartışmalara yol açmıştır. Bu tartışmaların merkezinde, adaletin sağlanması ve caydırıcılığın korunması amacıyla İslâm hukuku içerisinde belirlenen hükümlerin nasıl uygulanacağı sorusu yer almıştır. Bu bağlamda Ebû Bekir İbnü'l-Arabî'nin yaklaşımı hem kendi döneminin hem de günümüzün İslâm hukukçuları için önemli bir referans kaynağı oluşturmaktadır.

⁷⁰ İbnü'l-Arabî, *Ahkâmu'l-Kur'ân*, 1/491.

⁷¹ İbnü'l-Arabî, *Ahkâmu'l-Kur'ân*, 1/498.

⁷² İbnü'l-Arabî, *Ahkâmu'l-Kur'ân*, 1/490.

İbnü'l-Arabî, kasten, kısmî kasıtle ve hatayla insan öldürme fiilleri konusunda mezhepler arasındaki farklı yaklaşımları analiz etmiş, bu konularda Kur'ân, sünnet ve İslâm'ın erken dönem âlimlerinin görüşlerine dayanarak hüküm belirlemeye çalışmıştır. Özellikle Müslüman olmayan bir kimsenin Müslüman bir kişiyi öldürmesi, köle ve hür kişi arasındaki kısas ilişkisi ve ebeveynin çocuğunu öldürmesi gibi spesifik durumlarda İbnü'l-Arabî hem toplumun genel adalet anlayışını hem de bireysel hakları koruma dengesini gözetten bir yaklaşım benimsemiştir. Bu noktada, İbnü'l-Arabî'nin adalet anlayışının, bireylerin haklarını koruma ve toplumsal düzeni sağlama arasındaki dengeyi kurmaya yönelik olduğu görülmektedir.

İbnü'l-Arabî'nin bu konulara ilişkin yaklaşımı, sadece kısas cezasının uygulanmasıyla sınırlı kalmamış, aynı zamanda hatayla insan öldürme fiillerinde diyet ve kefâretin önemine de vurgu yapmıştır. Onun görüşleri hem İslâm hukukunun esnek yapısını hem de toplumun adalet taleplerine nasıl cevap verebileceğini göstermesi açısından dikkate değerdir.

İbnü'l-Arabî'nin bazen mensubu olduğu Mâliki mezhebinin dışındaki görüşleri savunması, onun entelektüel bağımsızlığını, objektifliğini ve kapsamlı bir bilgi birikimine sahip olduğunu göstermektedir. Bu tutum, İbnü'l-Arabî'nin, hukuki meselelerde mezhebi sınırların ötesine geçebilecek kadar geniş bir perspektife sahip olduğunu ve adaletin sağlanmasında en doğru sonuca ulaşmayı hedeflediğini ortaya koymaktadır. Ayrıca, mezhepler arası diyalog ve anlayışa açık bir yaklaşımı benimsediğini ve İslâm hukukunun evrensel prensiplerine sadık kalarak, mezhepler üstü bir bakış açısını tercih ettiğini de işaret eder. Bu durum, onun hukuki analizlerinde katı mezhebî bağlılıktan ziyade, meselelere daha geniş bir İslâmî çerçeveden bakma yeteneğini ve ilmî derinliğini ortaya koymaktadır.

Sonuç olarak, İbnü'l-Arabî'nin kasten ve hatayla insan öldürme fiillerine ilişkin yorumları, İslâm hukukunun temel prensiplerine sadık kalırken, aynı zamanda bu hükümlerin uygulanmasında ortaya çıkan karmaşık durumlara yönelik pratik çözümler sunmaktadır. Onun *Ahkâmü'l-Kur'ân*'i İslâm hukukunun gelişimi ve uygulanmasında hem tarihsel hem de güncel bir öneme sahiptir. Bu bağlamda, İbnü'l-Arabî'nin yaklaşımının, İslâm hukukunda adaletin tecellisi noktasında önemli bir yol gösterici olduğu söylenebilir.

Etik Beyan/Ethical Statement: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur./It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.

Çıkar Çatışması/Competing Interests: Yazar, çıkar çatışması olmadığını beyan eder./The author declare that have no competing interests.

Finansman/Funding: Yazar, bu araştırmayı desteklemek için herhangi bir dış fon almadığını kabul eder./The author acknowledge that they received no external funding in support of this research.

Kaynakça

- Âmidî, Seyfuddîn. *el-İhkâm fî usûli'l-ahkâm*. thk. Abdullah b. Ali eş-Şehrânî vd. 5 Cilt. Riyâd: Dâru'l-Fadîle, 2016.
- Buhârî, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmâil. *Sahihu'l-Buhârî* (Beyrût: Daru İbn Kesir, 2002).
- Bâcî, Ebû'l-Velîd Süleyman b. Halef. *İhkâmu'l-fusûl fî ahkâmi'l-usûl*. thk. Abdulülmecid et-Türkî. 2 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, 1995.
- Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. Hüseyin b. Ali. *es-Sünenü'l-kübrâ*. thk. Abdulkadir Atâ. 11 Cilt. Beyrut: Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2003.
- Cessâs, Ebû Bekir b. Ahmed b. Ali er-Râzî. *Ahkâmu'l- Kur'ân*. thk. Muhammed Sadık el-Kamhâvî. Beyrût: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 1985.
- Emîr Padişâh, Muhammed Emin. *Teysîru't-Tahrîr*. 4 Cilt. Mekke: Dâru'l-Bâz, ts.
- Hattab, Şemseddîn Ebû Abdullah Muhammed b. Muhammed. *Mevâhibu'l-celîl fî şerhi Muhtasari'l-Hâil*. 6 Cilt. Beyrût: Dâru'l-Fikr, 1992.
- İbn Kudâme, Muvaffakuddîn Ebû Muhammed Abdullah b. Ahmed b. Muhammed el-Makdisî. *Ravdetü'n-nâzir ve cünnetü'l-münâzir*. 2 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Reyyân, 2002.
- İbn Kudâme, Muvaffakuddîn Ebû Muhammed Abdillâh b. Ahmed b. Muhammed. *el-Muğni*. Mısır: Mektebetü'l-Kâhire, 1968.
- İbnü'l-Arabî, Ebû Bekir. *el-Mahsûl fî usûli'l-fikh*. thk. Said Abullatif Fûde - Hüseyin Ali el-Yedrî. Kahire: Dâru'l-Beyârik, 1999.
- İbnü'l-Arabî, Ebû Bekir. *Ahkâmu'l-Kur'ân*. thk. Abdurrazzâk el-Mehdî. 4 Cilt. Beyrût: Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, 2010.
- İmâm Mâlik, Ebû Abdillâh Mâlik b. Enes b. Mâlik el-Asbahî. *el-Mudevvene*. Beyrût: Dâru'l-Kitâbi'l-İlmiyye, 1994.
- Kâdî Ebû Ya'lâ, Muhammed b. Hüseyin el-Ferrâ. *el-Udde fî usûli'l-fikh*. thk. Ahmed b. Ali Seyru'l-Mubârekî. 5 Cilt. Riyâd, 1993.
- Kâsânî, Alauddîn Ebû Bekr b. Mes'ud. *Bedâiu's-sanâi' fî tertîbi's-şerâi'*. thk. Ali Muhammed Ömer - Adil Ahmed Abdulmevcûd. 7 Cilt. Beyrut: Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1986.
- Râzî, Fahreddin Muhammed b. Ömer b. Hüseyin. *el-Mahsûl fî ilmi usûli'l-fikh*. thk. Taha Câbir Feyyâz Alvânî. 6 Cilt. Beyrût: Müessesetü'r-Risâle, ts.

- Remlî, Şihâbuddîn Ebu'l-Abbâs Ahmed b. Hamza. *Nihâyetü'l-muhtâc ilâ Şerhi'l-Minhâc*. Beyrût: Dâru'l-Fikr, 1984.
- Serahsî, Şemsü'l-Eimme Muhammed b. Ahmed. *Usûlü's-Serahsî*. thk. Ebû'l-Vefâ el-Afgânî. 2 Cilt. Beyrût: Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1993.
- Şahin, Osman. "İslam Hukuk Metodolojisinde Mutlak ve Mukayyet". *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* 26 (2015), 11-37.
- Şîrâzî, Ebû İshâk İbrahim b. Ali. *et-Tabsire fî usûli'l-fikh*. thk. Muhammed Hasan Hîtû. Beyrût: Dâru'l-Fikr, 1983.
- Şîrâzî, Ebû İshak İbrahim b. Ali. *el-Luma' fi usûli'l-fikh*. thk. Muhyiddin Dîb Mıstu - Yusuf Ali Bedivi. Beyrût: Dâru ibn Kesir, 1995.
- Şîrâzî, Ebû İshak İbrahim b. Ali. *el-Mühezzeb fi fikhî'l-İmami's-Şâfiî*. thk. Muhammed ez-Zuhaylî. 6 Cilt. Beyrût: Dâru'l-Kalem, 2001.
- Taberî, Ebû Cafer Muhammed b. Cerir. *Tefsîru't-Taberî Câmiu'l-beyân an te'vili âyi'l-Kur'ân*. thk. Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türkî. 26 Cilt. Mısır: Dâru Hecr, 2001.
- Ûdeh, Abdulkadir. *et-Teşrîu'l-cinâ'î-l-İslâmî*. Beyrût: Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, ts.